

ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ МЕНЕЖМЕНТУ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА
КАФЕДРА ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «ЦЕНТРИ ПОЛІТИЧНОЇ АНАЛІТИКИ В НІМЕЧЧИНІ:
ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ СТАТУС, ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ, ВПЛИВ
НА ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ»

на здобуття освітнього ступеня магістра

зі спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа

освітньо-професійної програми Управління інформаційно-комунікаційною
діяльністю

*Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело*

Олександр ГРИЦАЙ

Виконав:	здобувач вищої освіти групи ДЗДМ-61 Олександр ГРИЦАЙ
Керівник:	Наталія ДУБОВИК к.політ.н., доц.
Рецензент:	Олена КОЖЕДУБ к.соц.н., доц.

КИЇВ 2025

ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
Навчально-науковий інститут менеджменту та підприємництва
Кафедра документознавства та інформаційної діяльності

Ступінь вищої освіти магістр

Спеціальність 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа

Освітньо-професійна програма Управління інформаційно-комунікаційною діяльністю

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри документознавства та
інформаційної діяльності

_____ Тетяна СИДОРЕНКО

«_____» _____ 20 ____ р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Грицай Олександр Валерійович

Тема кваліфікаційної роботи: «Центри політичної аналітики в Німеччині: політико-правовий статус, дослідницька діяльність, вплив на політичні процеси».

керівник кваліфікаційної роботи Наталія Дубовик канд. політ. наук, доцент

затверджені наказом Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій від «15» жовтня 2024 р. № 320

2. Строк подання кваліфікаційної роботи «16» грудня 2024 р.

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи:

Метою дослідження є вивчення аналітичних центрів Федеративної Республіки Німеччина, з'ясування їхньої організації, засад фінансування, співпраці з владою та суспільством, роботі в різних країнах світу, реалізації політичних проектів в Україні, а також вивчення експертної продукції німецьких аналітиків.

Об'єкт дослідження – центри політичної аналітики в Німеччині.

Предмет дослідження – політико-правовий статус, дослідницька діяльність, вплив на політичні процеси центрів політичної аналітики в Німеччині.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1. Місце аналітичних центрів в суспільно-політичних процесах сучасності у дослідженнях зарубіжних та вітчизняних науковців

2. Аналітичні центри в системі партійних фондів німецького парламенту: концепція політичного балансу та фактор «м'якої сили» на міжнародній арені.

3. Аналітичні центри Німеччини в системі науково-дослідних та відомчих установ, їхні функції та діяльність.

5. Перелік ілюстративного матеріалу: *презентація*

4. Дата видачі завдання «09» вересня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Визначення тематики, вибір наукового керівника, уточнення теми	09.09.2024	виконано
2	Розроблення та складання плану кваліфікаційної магістерської роботи	17.09.2024	виконано
3	Підготовка 1 розділу	08.10.2024	виконано
4	Підготовка 2 розділу	29.10.2024	виконано
5	Підготовка 3 розділу	22.11.2024	виконано
6	Висновки	29.11.2024	виконано
7	Підготовка остаточного варіанта роботи	12.12.2024	виконано
8	Написання відгуку науковим керівником	13.12.2024	виконано
9	Оформлення та представлення роботи на кафедру та перевірка на плагіат	16.12.2024	виконано
10	Підготовка доповіді, презентації та ілюстративного матеріалу, рецензія	18.12.2024	виконано
11	Попередній захист роботи	20.12.2024	виконано
12	Основний захист кваліфікаційної магістерської роботи	21.01.2025	

Здобувачка вищої освіти _____ Олександр ГРИЦАЙ

Керівник кваліфікаційної _____ Наталія ДУБОВИК

РЕФЕРАТ

Текстова частина кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня магістра: 61 стор., 64 джерела.

Мета роботи. Метою дослідження є вивчення аналітичних центрів Федеративної Республіки Німеччина, з'ясування їхньої організації, засад фінансування, співпраці з владою та суспільством, роботі в різних країнах світу, реалізації політичних проектів в Україні, а також вивчення експертної продукції німецьких аналітиків.

Об'єкт дослідження. Центри політичної аналітики в Німеччині.

Предмет дослідження. Політико-правовий статус, дослідницька діяльність, вплив на політичні процеси центрів політичної аналітики в Німеччині.

Методи дослідження. В роботі нами було застосовано метод системного аналізу, за допомогою якого було створено основи для послідовного і логічного підходу задля вивчення організації, роботи та найважливіших засад експертної роботи німецьких аналітичних фондів.

Короткий зміст роботи. У кваліфікаційній роботі проведено ґрунтовний аналіз наукових досліджень зарубіжних і вітчизняних вчених, які вивчали роль фабрик думок Федеративної Республіки Німеччини у формуванні зовнішньої політики цієї держави; досліджена система партійних фондів німецького парламенту в контексті реалізації концепції «м'якої» сили на міжнародній арені; проаналізована діяльність численних експертних осередків що функціонують в системі відомчих та науково-дослідних інституціях Німеччини, визначено їхні головні завдання і функції.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: «Think Tanks», «мозкові центри», зовнішня політика Німеччини, «Global Go To Think Tank Index», Konrad-Adenauer-Stiftung, Hanns-Seidel-Stiftung, Friedrich-Ebert-Stiftung, Friedrich Naumann Stiftung für die Freiheit, Heinrich-Böll-Stiftung e. V., Rosa-Luxemburg-Stiftung, стратегічне прогнозу Німеччина.

ABSTRACT

The text part of the qualification paper for the Master`s degree includes: 62 pages, 64 references.

Purpose of the research. The purpose of the research is to examine think tanks of the Federal Republic of Germany, study their organization, funding principles, cooperation with the government and society, activities in different countries worldwide, implementation of political projects in Ukraine, as well as to study the expert products of German analysts.

The object of the research. Policy think tanks in Germany.

The subject of the research. The political and legal status, research activities, and influence on political processes of think tanks in Germany.

Research methods. In our work, we used the method of systematic analysis, which created the basis for a consistent and logical approach to studying the organization, activity and most important principles of expert work of German think tanks.

Summary of the work. This qualification paper provides a thorough analysis of scientific research by foreign and domestic scholars who have studied the role of the FRG`s think tanks in shaping the foreign policy of the state; examines the system of party funds of the German Parliament in the context of implementing the concept of *soft power* in the international arena; analyzes the activities of numerous expert centers operating in the system of departmental and research institutions of Germany, and identifies their main tasks and functions.

KEYWORDS: «Think Tanks», ‘think tanks’, German foreign policy, Global Go To Think Tank Index, Konrad-Adenauer-Stiftung, Hanns-Seidel-Stiftung, Friedrich-Ebert-Stiftung, Friedrich Naumann Stiftung für die Freiheit, Heinrich-Böll-Stiftung e. V., Rosa-Luxemburg-Stiftung, strategic forecasting, Germany.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. МІСЦЕ АНАЛІТИЧНИХ ЦЕНТРІВ В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ СУЧАСНОСТІ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ЗАРУБІЖНИХ ТА ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВЦІВ.....	11
1.1. Центри політичної аналітики та їхня роль у формуванні зовнішньої та внутрішньої політики провідних держав сучасності.....	11
1.2. Дослідження зарубіжних та українських вчених про правовий статус, систему фінансування та головні функції аналітичних центрів країн Заходу і Німеччини.....	13
РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ В СИСТЕМІ ПАРТІЙНИХ ФОНДІВ НІМЕЦЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ: КОНЦЕПЦІЯ ПОЛІТИЧНОГО БАЛАНСУ ТА ФАКТОР «М'ЯКОЇ СИЛИ» НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ	19
2.1. Провідні політичні фонди німецького парламенту, їхня структура, фінансування та найважливіші напрямки роботи.....	19
2.2. Найважливіші аналітичні звіти німецьких політичних фондів про ситуацію в країнах світу.....	24
2.3. Представництво німецьких партійних фондів в Україні, їхня співпраця з українською владою, громадянським суспільством та експертним середовищем.....	29
РОЗДІЛ 3. АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ НІМЕЧЧИНИ В СИСТЕМІ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ТА ВІДОМЧИХ УСТАНОВ, ЇХНІ ФУНКЦІЇ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ.....	35
3.1. Провідні експертні осередки при німецьких університетах, інститутах та відомствах, їхня діяльність.....	35
3.2. Найважливіша аналітична продукція німецьких науково-дослідних та відомчих установ про події в світі та Україні.....	37
3.3. Співпраця аналітиків німецьких науково-дослідних та відомчих установ з українським експертним середовищем: сучасний стан та перспективи.....	42
ВИСНОВКИ.....	51
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ.....	55

ВСТУП

Актуальність дослідження. Широкомасштабна агресія Російської Федерації проти України поставила перед нашою державою і суспільством цілу низку невідкладних завдань, пов'язаних із реалізацією цілей внутрішньої і зовнішньої політики. В цьому контексті особливе значення набуває робота аналітичних центрів; як відомо, без їхніх якісних висновків і рекомендацій неможливо успішно реалізувати жодних стратегічних завдань. Тим не менше, події останніх років засвідчили, що аналітичні центри як країни-агресора, так і демократичних держав Заходу не змогли, в переважній більшості, дати якісні експертні оцінки та рекомендації щодо перспектив оборонної війни України. Звідси постають ряд проблем, які потребують окремого вивчення. По-перше, це питання про моделі і технології експертних досліджень; по – друге, це питання про фахову підготовку аналітиків, яка би могла зробити їх компетентними для реалізації професійних завдань; по-третє, важливою проблемою є питання про незалежний характер аналітичних центрів, їхні зв'язки з недержавними організаціями та систему фінансування. Власне, саме проблемам, перерахованим у третьому пункті, буде присвячена наша робота. При цьому, надзвичайно важливий і багатий досвід в роботі аналітичних центрів в системі недержавних інституцій має Німеччини, який пов'язаний з особливостями її післявоєнної історії.

Як відомо, на рубежі 60-х років XX ст. Німеччина стояла на порозі нової загальнодержавної проблеми. Виявилася гостра суперечність між зростаючою економічною силою Західної Німеччини та штучно створеною слабкістю її зовнішньополітичного впливу. Було цілком очевидно, що просування економічних інтересів на світових ринках передбачало значного зовнішньополітичного забезпечення і підтримки. Втім, ця підтримка і забезпечення не могло бути реалізовано за тією моделлю, в якій забезпечували свої економічні інтереси інші держави Заходу. Це пояснювалося тим, що за результатами Другої світової війни Німеччина була країною з обмеженим

суверенітетом та невизначеним до кінця державним статусом. Проблема полягала в тому, що починаючи з кінця 50-х років XX ст. Західна Німеччина дотримувалася так «доктрини Гальштейна», згідно якої вона відмовлялася визнати Німецьку Демократичну Республіку, претендуючи бути єдиною легітимною німецькою державою [9, С.760]. Це створювало для західнонімецького уряду зовнішньополітичні проблеми на рівні офіційних контактів з країнами які, з різних мотивів, були зацікавлені в економічних контактах з обома Німеччинами – Західною і Східною. Ситуація була нормалізована лише за часів канцлерства соціал-демократа Віллі Бранта на самому початку 70-х років XX ст. За таких обставин необхідність вирішення ряду важливих зовнішньополітичних завдань стимулювали створення різноманітних неурядових організацій що знайшли своє місце у розв'язанні проблем, пов'язаних із зовнішньою політикою держави. Вони не могли замінити роботу фахових дипломатів, але надавали країні важливу допомогу в умовах, коли зовнішньополітичне відомство мало обмежені можливості для захисту інтересів Західної Німеччини на міжнародній арені. Серед згаданих організацій особлива роль належала партійним фондам та науково-дослідним інституціям, які виконували широкий спектр завдань як в галузі внутрішньої, так і зовнішньої політики Федеративної Республіки Німеччини; при цьому завдання політичної аналітики та прогнозування належало до числа пріоритетних функцій цих установ.

Мета дослідження є вивчення аналітичних центрів Німеччини, з'ясування їхньої організації, засад фінансування, співпраці з владою та суспільством, роботі в різних країнах світу, реалізації політичних проєктів в Україні, а також вивчення експертної продукції німецьких аналітиків. Мета визначає *завдання* дослідження, зокрема:

- дослідити наукові розвідки вітчизняних та зарубіжних науковців, які вивчають діяльність фабрик думок країн Заходу в цілому та Федеративної Республіки Німеччини зокрема.

- проаналізувати систему організацію, принципи фінансування та найважливіші напрямки роботи політичних фондів німецького парламенту.
- розглянути найважливіші документи аналітичної продукції партійних фондів що стосується політичної ситуації в різних країнах світу.
- вивчити досвід роботи німецьких партійних фондів в Україні, їхні здобутки у співпраці з українською владою, суспільством та експертним середовищем.
- розглянути особливості аналітичної роботи експертних середовищ при відомчих та науково-дослідних установах.
- проаналізувати найважливішу експертну продукцію науково-дослідних та відомчих установ про події в світі та в Україні.
- дослідити співпрацю німецьких експертних центрів (різного статусу і підпорядкування) з українськими аналітичним середовищем, визначити сучасний стан цієї співпраці та перспективи її розвитку в майбутньому.

Об'єкт дослідження

Центри політичної аналітики в Німеччині.

Предмет дослідження

Політико-правовий статус, дослідницька діяльність, вплив на політичні процеси центрів політичної аналітики в Німеччині.

Методи дослідження. В роботі нами було застосовано метод системного аналізу, за допомогою якого було створено основи для послідовного і логічного підходу задля вивчення організації, роботи та найважливіших засад експертної роботи німецьких аналітичних фондів.

Наукова новизна дослідження визначається такими здобутками:

- проведено ґрунтовний аналіз наукових досліджень що відповідають тематиці цієї роботи; відзначено роботи Джеймса МакГанна, Брендана Брауна та Альбрехта Зункера які мають фундаментальне значення для розуміння еволюції аналітичних центрів на Заході в цілому та в Німеччині зокрема.

- досліджені принципи роботи партійних фондів Німеччини, визначено їхнє значення в стабілізації політичних відносин цієї країни та осередків експертної роботи;
- висвітлені питання, пов'язані із організацією та принципами фінансування політичних фондів німецького парламенту;
- проаналізовано найважливіші експертні висновки німецьких аналітичних центрів, що стосуються ситуації в світі; відзначено, зокрема, важливість роботи партійних фондів в країнах Латинської Америки, Карибського регіону, Африки та Близького Сходу.
- досліджена роль німецьких партійних фондів у зміцненні демократії в Україні завдяки тісній співпраці з українським урядом та українським експертним середовищем з боку фондів Конрада Аденауера, Фрідріха Еберта та Ганса Зейделя.
- проведено аналіз роботи німецьких експертних осередків при відомчих і державних установах; відзначені експертні висновки і прогнози щодо агресії Росії проти України в дослідженнях аналітиків Німецького інституту з міжнародних питань та Німецької Ради з міжнародних відносин.

Практичне значення одержаних результатів. Кваліфікаційна робота носить науково-прикладний характер. Її результати можна використати у навчальному процесі в рамках освітньої програми за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», зокрема у викладанні дисципліни «Політична аналітика і прогнозування».

Апробація результатів дослідження. Грицай О. В. Партійні фонди у процесі формування зовнішньої політики Німеччини. Друга всеукраїнська науково-практична інтернет конференція: «Соціальні комунікації в умовах глобалізації суспільства: виклики та перспективи» 07 листопада 2024. Київ: ДУІКТ, 2024. с. 24. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/p_2661_96111404.pdf

Структура й обсяг кваліфікаційної роботи відповідає визначеним меті й завданням. Вона складається зі вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків, переліку посилань. Загальний обсяг роботи складає 61 сторінка, оригінальний текст – 48 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

Місце аналітичних центрів в суспільно-політичних процесах сучасності у дослідженнях зарубіжних та вітчизняних науковців

1.1. Центри політичної аналітики та їхня роль у формуванні зовнішньої та внутрішньої політики провідних держав сучасності

В епоху глобалізації та інформаційного суспільства уряди держав мають приймати рішення, які передбачають обробку величезного масиву інформації, що стосується нагальних питань біжучої політики. Це питання є особливо актуальним для країн західної демократії, де внутрішня і зовнішня політика перестали бути виключною компетенцією урядовців та дипломатів; відтак, їхня діяльність перебуває під пильним контролем громадянського суспільства завдяки роботі незалежних ЗМІ. А відтак, кожен уряд демократичної країни потребує консультативної підтримки експертів певної галузі які можуть дати науково обґрунтовані рекомендації при формуванні стратегії внутрішньої та зовнішньої політики. Роль аналітичних осередків значно зростає, коли мова йде про формування політичного курсу міждержавних політичних та економічних альянсів, адже в даному випадку потрібно брати до уваги та узгоджувати інтереси різних країн і націй.

Прикладом може бути ключова роль експертних центрів Європейського Союзу, політичний курс якого завжди вимагав науково обґрунтованих стратегій в умовах складного політичного ландшафту на європейському континенті і в світі. Від перших днів заснування ЄС аналітичні осередки грали важливу роль у наданні фахових рекомендацій та надавали сприяння в прийнятті важливих рішень на основі експертних досліджень. При цьому слід мати на увазі, що аналітики в країнах ЄС не лише надають опрацьовану інформацію, але також шляхом фахових рекомендацій сприяють розв'язанню складних проблем і конфліктних ситуацій політичного, суспільного, культурного та економічного характеру, з якими періодично стикаються країни ЄС. На сучасному етапі

експертні осередки виконують моніторинг та аналіз глобальних висновків, в числі яких – міграція, кліматичні зміни, геополітичні кризи, тощо [14, С.61-65].

Значною є роль аналітичних центрів також у формуванні економічної стратегії окремих передових країн західної демократії. Прикладом може бути Інститут Адама Сміта (Adam Smith Institute) у Великобританії. Заснований 1977 року він захищає і відстоює ідейні засади вільної ринкової економіки заснованої на цінностях ідеології лібералізму. Важливо, що саме цей Інститут входив до числа провідних аналітичних установ які надавали британському уряду експертні рекомендації під час проведення непопулярних реформ прем'єр-міністра Маргарет Тетчер; при цьому, співзасновник Інституту Медсен Пірі, вважається ідеологом її приватизаційної програми. Характерно, що тісна співпраця Інституту з британським урядом в галузі економіки продовжувалася і за наступних прем'єрах. Так, 1994 року його експерти розробляли проекти що стосувалися створення в економіці Великобританії нових робочих місць для людей, що втратили роботу; аналітики Інституту Адама Сміта за часи прем'єра Джона Мейджора активно працювали над програмою приватизації державної залізниці Великобританії, тощо. Слід, однак, зазначити, що місія економічної експертизи Інституту не обмежується лише територією Сполученого королівства. Після розвалу Радянського Союзу була створена консалтингова компанія «Adam Smith International Ltd» яка розпочала свою діяльність за кордоном. Її експерти працювали в різних країнах як консультанти, в тому числі і в Україні. Протягом 2005-2019 років в Лондоні була організована ціла низка заходів, конференцій і круглих столів на яких обговорювалися актуальні проблеми сучасної української економіки [20, 23, 24, 27].

Одна з важливих функцій аналітичних центрів в країнах розвиненої демократії, полягає у реалізації місії освіти та просвітницької роботи серед громадян своєї держави, а також пропонують для публічного обговорення інтереси окремих верств населення або певних соціальних груп. [13, С.47]. Активну роботу у зазначеному напрямку проводить ціла низка британських аналітичних центрів, причому їхній вплив та авторитет безпосередньо

пов'язаний з діяльністю спрямованої на інформування громадян щодо екологічних проблем, ліберальних реформ, реалізації політики у соціальній сфері, тощо [4, С.184-185]. Подібна діяльність, малопомітна на перший погляд, насправді дуже важлива, оскільки сприяє розвитку соціальних комунікацій, дозволяє уникнути соціальних конфліктів на ранньому етапі їх зародження, а також сприяє розвитку демократії. [4, С.184-185]

Виходячи з цього, стає очевидною ще одна функція аналітичних центрів в контексті реалізації внутрішньої політики держави. Йдеться про налагодження комунікації і діалогу між владою і громадянами країни. З цією метою експертні осередки проводять моніторинг наявних суперечностей, кризових явищ та наявних проблем у суспільстві і намагаються перевести їх розв'язання у формат цивілізованого політичного діалогу. За таких обставин аналітики можуть брати участь у дискусії в статусі добре поінформованого і, головне, незалежного експерта. В такий спосіб аналітичний центр має шанс стати своєрідним «майданчиком» для продуктивного діалогу між владою та опозицією і сприяти конструктивному підходу в процесі формування політики за участю зацікавлених сторін [5].

1.2. Дослідження зарубіжних та українських вчених про правовий статус, систему фінансування та головні функції аналітичних центрів країн Заходу і Німеччини.

Значення експертних центрів країн Заходу в цілому і Німеччини зокрема лишається однією з пріоритетних проблем для зарубіжних і вітчизняних дослідників. Із загального масиву наукових розробок що стосуються заявленої проблематики варто виділити два найважливіші напрямки.

Перший напрямок представляє роботи загально концептуального характеру про роль аналітичних осередків в політичному та суспільному житті західних країни. Одним із перших експертів, в числі іноземних науковців, які досліджували у своїх студіях заявлені проблеми, став Джеймс МакГанн (James G. McGann) – доктор філософії та провідний науковий співробітник Науково-

дослідного інституту зовнішньої політики (США). Саме Джеймс МакГанн на рубежі нульових років ХХІ ст. на рівні ґрунтовних досліджень порушив питання про значення «Think Tanks» - аналітичних центрів або мозкових центрів у формуванні ключових напрямків зовнішньої політики провідних країн сучасного світу.

Знаковою в цьому сенсі є його стаття «Мозкові центри та глобалізація зовнішньої політики», яка вперше була опублікована 2002 року. У цьому дослідженні Джеймс МакГанн зробив висновок, що в сучасних умовах глобалізації формування напрямків зовнішньої політики демократичних країн західного світу уже перестало бути виключною прерогативою їхніх урядів і дипломатів. В умовах гласності вони змушені брати до уваги позицію впливових політичних партій, суспільних об'єднань, засобів масової інформації а також різноманітних міжнародних організацій. Хоча згадані фактори міжнародної політики існували і раніше і, відповідно, вони не є породженням глобалізації, але саме глобалізація надзвичайно розширила їхні можливості і вплив [6].

У статті наголошується також, що в реаліях інформаційного суспільства як уряди країн, так і окремі політики, стикаються з величезним обсягом інформації, пов'язаної з необхідністю прийняття відповідальних рішень державного рівня. Інформація ця є не лише об'ємною, але і різноплановою; а відтак, жоден уряд чи окремо взятий політик не може бути достатньо компетентним щоб її фахово опрацювати. А відтак, об'єктивною необхідністю для сучасних урядів та політичних сил є залучення експертних груп, які могли би допомогти в обробці та аналізі інформації, що потребує опрацювання. Таким чином Джеймс МакГанн майже чверть століття тому на загально концептуальному рівні окреслив роль і значення «Think Tanks» (мозкових центрів) для ефективного керівництва країни в реаліях світу, що увійшов в епоху глобалізації [6]. Відтоді Джеймс МакГанн є директором Програми дослідження аналітичних центрів та громадянського суспільства Інститут Лаудера Університет Пенсильванії, який проводить щорічну публікацію рейтингу аналітичних центрів світу.

Над теоретичними проблемами, пов'язаними з діяльністю аналітичних центрів, з 90-х років XX ст. працювала також ціла група вчених з різних країн світу, які залишили безліч наукових досліджень, присвячених ролі і місцю аналітичних центрів в політичному житті країни і світу. При цьому ми маємо різні тлумачення терміну «аналітичний центр». На думку українського дослідника Г. Бушуєва це пояснюється відмінностями у функціонуванні аналітичних центрів в різних країнах [2, С.200]. Ми в своїй роботі будемо керуватися висновком японського експерта Такахіро Судзукі, який визначив термін аналітичний центр, як «організацію, що проводить дослідження державної політики» [58]. Слід зазначити також, що проблеми теорії і практики роботи експертних осередків перебували також в об'єктиві досліджень британської вченої Діани Стоун [55, С.1-286], німецького науковця Мартина Тунерта [60], польського вченого Войтеха Зійтара [63, С.1-146] та ряду інших.

Вітчизняні науковці відносно нещодавно почали досліджувати теоретичні проблеми функціонування «мозкових центрів». Цінними, в цьому сенсі, є наукові розвідки Н. Ржевської, яка вивчає функції і напрямки діяльності експертних центрів світу [18] та стратегію прогнозування в експертних дослідженнях [16, 17]; особливості інформаційно-аналітичних досліджень в країнах Європейського союзу розглядаються в працях О. Александрова [1]; взаємозв'язок роботи експертних центрів та реалізації проектів соціальної інженерії досліджували В. Горбатенко та І. Петренка [3, С.5-13], тощо.

До другого напрямку досліджень відносяться роботи в яких аналізується специфіка діяльності експертних центрів в Німеччині. Передусім слід зазначити, що ця проблема перебуває у фокусі досліджень цілої низки німецьких науковців. В їхньому числі важливе значення мають наукові розвідки історика Бренда Брауна, який є визнаним спеціалістом з історії Веймарської республіки та робітничого руху в Німеччині. В контексті своїх досліджень автор вивчав історію Фонду Фрідріха Еберта. При цьому головна увага зверталася на досягнення цієї інституції в галузі політичного виховання та освіти німецьких громадян повоєнної доби в ідеалах і цінностях соціал-демократії. Статус і завдання Фонду

на сучасному етапі Бренд Браун визначає як консультативний центр з проблем економіки і соціальної політики, а також розвитку технологій, праці і суспільних відносин [28].

Важливе місце серед наукового доробку німецьких дослідників належить дослідженням фахівця з економіки Альбрехта Зункера, який став автором дослідження історії Німецького інституту з міжнародних питань та безпеки Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP). Було, зокрема, наголошено на суттєвому внеску цієї установи у розвиток експертних досліджень, що стосувалися проблем політики безпеки та зовнішньою політикою Федеративної Республіки Німеччина [64, С.1-373]. Важливою для вивчення досвіду функціонування аналітичного центру Німецької ради зовнішньої політики (Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik) є монографія фахівця з політичних проблем Центральної та Східної Європи Даніеля Ейсермана в якій знаходимо фаховий аналіз роботи та аналітичної продукції цієї організації в епоху Холодної війни [32, С.1-200].

На жаль, у вітчизняній науці приділяється недостатня увага проблемам досвіду роботи аналітичних центрів Німеччини. Коротку і загальну інформацію щодо цієї проблеми можна знайти в дослідженнях О.Александрова [1], Ю.Никорович [13, С.47-51], П.Міненкової [11, С.25-29]. Більше уваги експертному середовищу Німеччини було приділено в науковій статті В. Нанівської, яка дослідила обставини заснування партійних фондів Німеччини, основні засади їхньої роботи та вплив на стабільність німецької політичної системи В цьому сенсі важливими є висновки авторки, яка пов'язувала унікальність німецьких аналітичних центрів (передусім партійних фондів) зі специфікою післявоєнної історії Західної Німеччини коли останні мали стати гарантом демократії в країні і своєрідним запобіжником від повторення подій початку 30-х років XX ст., коли до влади в законний спосіб прийшли націонал-соціалісти з Гітлером на чолі [12].

В епоху глобалізації та інформаційного суспільства стала надзвичайно важливою роль аналітичних центрів в процесах ухвалення рішень що стосуються вироблення стратегій внутрішньої та зовнішньої політики сучасних держав. Хоча

аналітичні осередки існують в країнах з різним суспільним ладом, саме в державах демократичного табору роль експертів має особливу вагу.

По-перше, в умовах глобалізації уряди держав, депутати парламентів та політики отримують величезний масив інформації, необхідної для прийняття відповідальних державних рішень. Якісно опрацювати її власними силами неможливо як з огляду на реальний обсяг інформації, так і з причини її багатоплановості. За таких обставин прийняття ефективних рішень стає можливим лише у випадку залучення експертів різних спеціальностей, які би могли провести фаховий аналіз наявної інформації і надати уряду (парламенту чи політикам) науково обґрунтовані рекомендації з питань, що становлять інтерес. По-друге, в умовах інформаційного суспільства, демократичних свобод та громадянського контролю питання внутрішньої та зовнішньої політики перестали бути виключною компетенцією уряду, парламентаріїв та дипломатів. Саме тому аналітичні центри мають вивчати громадську думку та її можливу реакцію на дії влади в питаннях, які перебувають у фокусі суспільної уваги. За таких обставин важливою функцією експертних осередків є проведення просвітницької роботи серед громадян своєї держави а також налагодження комунікації та діалогу між владою і суспільством.

Досвід роботи аналітичних центрів (в тому числі Німеччини) викликає високий інтерес в середовищі зарубіжних експертів та науковців. Чільне місце серед них належить американському вченому, доктору філософії Джеймсу МакГанну, який чверть століття у своїх наукових розвідках порушив тему значення «Think Tanks» - аналітичних або «мозкових» центрів у формуванні головних напрямків зовнішньої політики держав сучасного світу. Саме він з часом став директором Програми дослідження аналітичних центрів та громадянського суспільства що реалізується при Інституті Лаудера Університету Пенсильванії. Результатом цього проекту є щорічна публікація рейтингів експертних центрів країн світу. Концептуальні проблеми, пов'язані з діяльністю аналітичних центрів досліджують також численні науковці різних країн, в числі яких Такахіро Судзукі, Діана Стоун, Мартин Тунерт та ін. Досвід роботи

експертних осередків Німеччини перебуває в об'єктиві досліджень цілої низки німецьких вчених. В їхньому числі Бренд Браун - спеціаліст з історії Фонду Фрідріха Еберта; Альбрехт Зункер - автор дослідження історії та діяльності Німецького інституту з міжнародних питань та безпеки; Даніель Ейсерманн – автор монографії з історії діяльності Німецької ради зовнішньої політики, тощо. На жаль, вітчизняні науковці поки не приділили дослідженню аналітичних центрів Німеччини достатньої уваги. Частково ця тема висвітлювалася у наукових розвідках В. Нанівської, О. Александрова, Ю. Никорович, П. Міненкової та ін. А відтак, ґрунтовні дослідження досвіду роботи німецьких експертних осередків ще потребують свого виконання в середовищі українських вчених.

РОЗДІЛ 2.

Аналітичні центри в системі партійних фондів німецького парламенту: концепція політичного балансу та фактор «м'якої сили» на міжнародній арені

2.1. Провідні політичні фонди німецького парламенту, їхня структура, фінансування та найважливіші напрямки роботи

Політичні фонди Західної Німеччини є унікальними установами з недержавним статусом можливості яких, як уже згадувалося вище, були закладені в непростій історії цієї країни та в особливостях її політичної системи. Зазначені організації функціонують як в межах Німеччини, так і в інших країнах світу. Вважається що простір, який освоює зовнішня політика німецької держави завдяки політичним фондам є настільки масштабним, що федеральний уряд нерідко прощає їм політичну норовливість та надає допомогу у складних ситуаціях. Федеральний канцлер Гельмут Коль у 90-х роках ХХ ст. неодноразово підкреслював, що партійні фонди є скарбом, яким німці можуть пишатися [41, С.2]. Така оцінка співзвучна з численними схвальними відгуками від німецьких політиків що представляють різні партії. Спробуємо коротко розкрити обставини, за яких партійні фонди набули таку цінність і значення для німецького політикуму.

Передусім слід зазначити, що партійні фонди існують в цілому ряді країн. Вони є інститутами відповідних політичних партій які, як правило, проводять наукову та ідеологічну роботу в їхніх інтересах. Вони, зазвичай, є невеликими та фінансуються з партійних кас. Німецькі політичні фонди, в цьому сенсі, мають суттєву відмінність. Вони перебувають на державному фінансуванні, і є добре забезпеченими матеріально. Історія цих установ тісно пов'язана з історією становлення громадянського суспільства та політичної системи Західної Німеччини, тому що в своєму інституціональному розвитку вони орієнтувалися на запити державних структур і німецького суспільства. Партійні фонди, в сучасному форматі, почали складатися в Німеччині у 60-х роках ХХ ст. До цього

часу партії Західної Німеччини отримували пожертви (часом доволі щедрі) від німецьких концернів, економічна потуга яких стабільно набирала силу. Подібні пожертви були вигідні промисловцям, оскільки вони виконували два завдання. По-перше, в такий спосіб створювалися групи в провідних політичних партіях країни які були зацікавлені лобіювати на державному рівні економічні інтереси своїх спонсорів. По-друге, виділені кошти на підтримку політичних партій не підлягали оподаткуванню. Це створило реальну загрозу встановленню прямого контролю над діяльністю політичних партій з боку фінансово-промислових кіл. Саме тому 1958 року Конституційний суд Федеративної Республіки Німеччини заборонив цю практику; в той же час, він визнав, що державне фінансування партій не суперечить чинній конституції держави [15].

Вже наступного, 1959 року, західнонімецькі партії отримали першу державну підтримку в розмірі 5 млн. марок. В подальшому вона значно збільшилася і, станом на 1964 рік, досягла 38 млн. марок. Проте, уже 1966 року Конституційний суд Західної Німеччини порушив питання про незалежний статус і свободу політичних партій, заявивши про зростаючу небезпеку формування їхньої інституціональної залежності від держави внаслідок фінансових дотацій із федерального бюджету. Як наслідок, було прийняте рішення про створення та реорганізацію партійних фондів. Відтоді, політичні партії формально перестали отримувати кошти, які тепер скеровувалися їхнім «партійним інститутам» (фондам). Останні відтепер мали відповідні функції, але в першу чергу фонди мали проводити політико-освітню роботу з громадянами.

Втім, правова, організаційна та фінансова діяльність партійних фондів тоді ще не набула остаточного оформлення. Німецькі журналісти і політологи протягом 60-70-х років XX ст. нерідко характеризували партійні фонди як «тихі інститути». В той час їхня роботи в країнах що розвиваються була дуже проблематичною внаслідок посилення ідеологічної боротьби; статус і принципи фінансування недостатньо врегульовані з правової точки зору; інформація про результати роботи фондів осідала в міністерствах, які їх фінансували а також у партіях, які вони представляли [15].

Лише 1986 року, після позову до суду німецької партії «Зелених», було остаточно врегульовано питання про правовий статус партійних фондів. Саме тоді Конституційний суд Федеративної Республіки Німеччини виніс остаточну постанову, що фонди мають право на отримання бюджетних коштів. Це рішення було скріплене наступними двома висновками суду:

1. Партійні фонди є достатньо незалежними від партій, ідеологію яких вони представляють як в організаційному, так і в персональному сенсі;

2. Діяльність партійних фондів пов'язана із загальною концепцією зовнішньої політики Федеративної Республіки Німеччини і не служить вузько партійним інтересам [15].

Саме тоді, рішенням Конституційного суду Федеративної Республіки Німеччини було остаточно сформульована правова концепція партійних фондів. Останні представляють ідеологію конкретних партій, але не є суто партійними інститутами, і не залежать від них ні організаційно, ні фінансово. Відтоді в Німеччині склалася система політичних фондів яка, з деякими змінами, працює і до сьогодні. До її складу входять:

1. Фонд Конрада Аденауера представляє ідеологію Християнсько-Демократичного Союзу (ХДС), заснований 1956 року як товариство, що займається питаннями християнсько-демократичної освіти; дещо пізніше, у 1964 році, перейменоване на честь федерального канцлера Конрада Аденауера.

2. Фонд Ханса Зайделя представляє ідеологію Християнсько Соціального Союзу (ХСС). Фонд заснований 1967 року і названий на честь голови Християнсько-Соціального Союзу д-ра Ганса Зайделя. Його діяльність базується на ідеях втілення християнських цінностей в публічній політиці.

3. Фонд Фрідріха Еберта. Представляє ідеологію Соціально-Демократичної Партії Німеччини (СДПН), вважається найстарішим політичним фондом у Федеративній Республіці Німеччина (заснований 1925 року) що має багаті традиції соціал-демократичного руху.

4. Фонд Фрідріха Науманна представляє ідеологію Вільні Демократичної Партії (ВДП). Заснований у 1958 році і названий на честь політичного діяча та пастора Фрідріха Наумана, фонд базується на цінностях лібералізму.

5. Фонд Генріха Белля представляє ідеологію Партії Зелених (Зелені). Заснований 1996 року і названий на честь Генріха Белля (німецький письменник, лауреат Нобелівської премії). Баується на узгоджених цінностях зелених (охорона навколишнього середовища під керівництвом і контролем держави) та ідеями соціально-орієнтованої економіки на ринкових засадах.

6. Фонд Розі Люксембург. Заснований 1990 року і названий на честь революціонерки Розі Люксембург, фонд представляє ідеологію партії «Ліві» що до 2005 року мала назву «Партія демократичного соціалізму». Фундація має марксистське спрямування і базується на ідеях демократичного соціалізму, антифашизму, інтернаціоналізму та антирасизму.

Рішення Конституційного суду Федеративної Республіки Німеччини остаточно призвело до легалізації можливостей фінансування політичними фондами з федерального бюджету своєї роботи як в межах власної країни, так і за кордоном. Будучи організаційно незалежними від «своїх» партій вони, тим не менше, забезпечують їх експертною та науковою продукцією, яка містить рекомендації щодо прийняття політичних рішень в їхньому ідейному дусі. Фонди також беруть на зберігання партійні архіви, мають відділи з міжнародних зв'язків, стипендіальні відділи для студентів та молодих вчених а також бібліотеки [15].

Відтоді, партійні фонди остаточно сформували найважливіші напрямки своєї роботи. Перший із них – аналітична робота для депутатів «своїх» партій що працюють в німецькому парламенті в статусі законодавців. Останні отримують експертні оцінки та рекомендації з актуальних питань, які знаходяться на розгляді Бундестагу. Цілком очевидно що якість парламентських постанов зростає після їх попереднього опрацювання експертами шести фондів, що представляють всі ідеологічні течії, представлені у вищому представницькому органі Західної Німеччини. Другий напрямок – робота представництв аналітичних фондів за

межами Німеччини. При цьому, багато зарубіжних проектів служать інтересам «своїх» партій. Зокрема, формуються ознайомчі зарубіжні програми для політиків і депутатів, реалізується співробітництво з ідеологічно близькими партіями інших країн, в тому числі в країнах Третього світу. Саме під цим кутом зору слід розуміти слова Гельмута Коля про те, що партійні фонди є скарбом, яким німці можуть пишатися. Для німецьких партій вони надають неоціненну послугу як організації, що надають експертний супровід їхньої роботи як в Німеччині, так і за кордоном [15].

Втім, фонди є «скарбом» не лише для провідних партій Федеративної Республіки Німеччина, але і для зовнішньополітичного відомства цієї країни. Козир фондів полягає в тому, що вони, як неурядові організації, можуть бути задіяні у сферах, які є недоступні для офіційних дипломатичних каналів. Причому, потенціальні можливості аналітичної роботи німецьких фондів можна уявити на прикладі саме їхньої зовнішньополітичної діяльності. У зв'язку із цим слід зазначити, що саме німецькі партійні фонди виробили технологію закріплення свого впливу в країнах з різними політичними системами та режимами. Вони працюють не лише в тих країнах, де правлячі еліти виявляють інтерес до німецької моделі розвитку. Фонди розгортають свою діяльність по-перше, в тих країнах, які можуть бути корисні німецьким національним та державним інтересам; по-друге, вони налагоджують роботу в тих країнах, в яких існує доцільність їхньої присутності з точки зору керівництва фондів. Причому, йдеться навіть про країни з авторитарними режимами. Адже німецькі фонди, як правило, отримують дозвіл на роботу навіть в таких державах. Оскільки навіть ті країни, які не бажають присутності на своїй території подібних іноземних установ не відмовляться, наприклад, від допомоги в професійній підготовці журналістів, від курсів підвищення фахової кваліфікації державних службовців, програм удосконалення роботи поліцейських чи митників, тощо. Перевіреною нішею для усіх фондів, що працюють в країнах які стали на шлях демократичного розвитку, є співпраця з вищими учбовими закладами та науково-дослідними установами. З цієї роботи вони можуть розпочати свою діяльність, до неї вони

можуть і повернутися, якщо політична ситуація в країні зміниться, але інтерес до присутності в цій державі залишиться [15].

В результаті, німецькі політичні фонди отримують унікальну можливість працювати у так званих «сірих зонах політики» – між офіційними державними структурами та «тіньовими» суспільними, фінансовими чи силовими колами, які впливають на розвиток політичної ситуації в країні. Саме в «сірих зонах політики» відбувається потужний рух важливої ексклюзивної та кваліфікованої інформації яка, у вигляді аналітичних записок, лягає на стіл німецького уряду як за прямими каналами - через міністерства що фінансують діяльність фондів – так і опосередковано – через «свої» партії [15].

2.2. Найважливіші аналітичні звіти німецьких політичних фондів про ситуацію в країнах світу.

Про специфіку аналітичної роботи німецьких фондів за межами Федеративної Республіки Німеччини можна говорити на кількох прикладах, які можуть продемонструвати концепцію «м'якої сили» Берліна в різних частинах світу. Приміром, Німеччина протягом XX – XXI ст. проявляла жвавий інтерес до країн Латинської Америки і Карибського басейну. Причиною тому є велика німецька діаспора на цьому континенті яка, починаючи з XIX ст., справила значний вплив на розвиток економіки та політичного життя латиноамериканських держав. Водночас, специфіка латиноамериканського регіону полягає в тому, що там традиційно сильні політичні позиції займають партії лівого політичного спектру. Ця обставина ускладнює пряму співпрацю Німеччини з лівими урядами цього регіону. Саме тому особливу роль в роботі на цьому континенті виконує німецький політичний фонд Рози Люксембург марксистського спрямування, якому легше встановити комунікацію з ідеологічно близькими політичними силами.

Як відомо, цей фонд виступаючи з гаслами соціальної справедливості, вибудував в регіоні систему політичної освіти, в якій критично оцінював реалії сучасного капіталістичного суспільства та неоліберальної глобалізації [51]. В той

же час його зусиллями проводяться політичні конференції на яких, за планом співпраці з фондом, провідні політики лівого спектру виступають з аналітичними доповідями про ситуації в своїх країнах. На одній із них, що проходила 2010 року, член Національної Ради від Робітничої Партії Бразилії Вальтер Помар виступив з аналітичним дослідженням під назвою «Ліві в уряді: аналітична стаття про латиноамериканські держави» [61]. У своїй статті доповідач порушував актуальні проблеми політичного життя лівих політичних партій даного регіону. В їхньому числі:

- тлумачення терміну «соціалізм» в сучасних умовах;
- шляхи побудови соціалізму в умовах мирного співіснування з буржуазною демократією;
- доцільність і перспективи входження представників лівих партій до складу буржуазних урядів;
- можливості покращення життя більшості суспільства в умовах буржуазної демократії, тощо.

При цьому, автор аналітичної записки зробив висновок, що процеси політичної трансформації, що спостерігаються у регіоні, мають скоріше антиімперіалістичний, національно-капіталістичний та антинеоліберальний потенціал, ніж соціалістичний [61]. Характерно, що за наслідками доповіді та дискусії щодо порушених проблеми, фонд Рози Люксембург замовив підготовку розширених аналітичних розвідок по інших країнах регіону, а саме по Нікарагуа, Венесуелі, Сальвадору, Болівії, Еквадору, Парагваю, Бразилії, Аргентині, Уругваю і Чилі. Таким чином згаданий фонд, встановивши тісну співпрацю з ідеологічно близькими політичними силами латиноамериканських країн, власними ресурсами стимулює аналітичну роботу їхніх експертів. В такий спосіб Фонд Рози Люксембург отримує інформацію що становить інтерес (як для його керівництва так і для уряду Німеччини) і намагається, в міру можливостей, вплинути на політичні процеси латиноамериканських країн.

Відмінною від Латинської Америки є робота німецьких партійних фондів в країнах африканського континенту. Зокрема, в цій частині світу досить активно

працює Фонд Конрада Аденауера, який має на території африканських країн 14 своїх представництв. Це дозволяє експертам Фонду аналізувати різні ситуації самостійно, не звертаючись до послуг місцевих спеціалістів, а також тісно співпрацювати з місцевою адміністрацією [57]. Практична залученість Фонду до тісної взаємодії з органами влади африканських держав може бути частковим поясненням чому його експерти не часто випускають аналітичні розвідки, присвячені проблемам німецько-африканського співробітництва. Відсутність необхідності активно виносити у публічний простір експертні висновки щодо німецької політики в Африці може бути пояснена також тісним контактом Фонду як з урядом Німеччини в цілому, так і з німецьким МЗС зокрема.

Важливим свідченням того, що німецький уряд ставиться з високою довірою до роботи Фонду Конрада Аденауера в країнах Африки і, фактично, делегує його ряд своїх повноважень для роботи в цьому регіоні, свідчить аналітичний звіт під назвою «Економічний розвиток Африки на південь від Сахари». Його автор, провівши аналіз економічної ситуації в регіоні, констатував факт низької залученості Німеччини в торгівлю та інвестування африканських країн. При цьому не було запропоновано шляхів підвищення економічної присутності Німеччини в регіоні, натомість підкреслено ключову роль Фонду в процесах розвитку взаємовідносин африканського бізнесу та потенційних німецьких партнерів [48]. Те, що в сфері економіки експерти Фонду виступають в ролі посередників для налагодження співпраці між німецькими компаніями та бізнесовими колами африканських країн, згадується також у публікаціях проекту «Африка на південь від Сахари» [57].

Окремі аналітичні звіти експертів «африканського напрямку» роботи Фонду Конрада Аденауера констатують факти недостатньої співпраці країн Африки з відповідними структурами ЄС у справі міграційних процесів [46, 47]. Окремо варто згадати програму фонду «Мир без голоду», яка реалізується Фондом з 2016 року. Звертає на себе увага, що програма була підготовлена німецьким Міністерством економічного розвитку та співробітництва. Її мета полягає у створенні ефективної продовольчої політики запобігання голоду, а

також активнішого залучення жінок у володінням сільськогосподарських угідь. При цьому, Фонд Конрада Аденауера є представником німецького уряду у справі реалізації згаданої програми [57]. Це зайвий раз засвідчує що в реаліях африканського континенту для Фонду Конрада Аденауера аналітична робота не належить до числа першочергових.

Специфіка роботи німецьких політичних фондів в інших країнах світу суттєво відрізняється від моделей роботи в Латинській Америці і Африці. Особлива складність їхньої аналітичної роботи пов'язана з експертними оцінками щодо політики і внутрішньої ситуації в Російській Федерації після реанімації Москвою своєї експансіоністської політики. Слід при цьому пам'ятати, що внаслідок політики денацифікації кілька поколінь німців були виховані з усвідомленням вини перед Росією за злочини нацистської Німеччини. Звідси – спроби «зрозуміти Росію», «зрозуміти Путіна», навіть в образі злочинця, агресора та порушника міжнародного права. Цю обставину обов'язково слід мати на увазі, коли йдеться про аналітичні дослідження німецьких фондів щодо Росії.

Отже, тривалий час політичні фонди Німеччини, що мали свої представництва в Москві, були націлені на співробітництво з Москвою і розвивали відповідні програми. Навіть відверта агресія Росії проти Грузії у 2008 році суттєво не вплинула на цю співпрацю. Ситуація суттєво змінилася 2011-2012 рр., коли постала так звана «Сирійська криза», що розгорнулася у широкомасштабну громадянську війну. Рішуча підтримка Москвою уряду президента Башара аль-Асада з подальшим прямим втягуванням військ Російської федерації в конфлікт, змусила німецькі політичні фонди провести глибший аналіз зовнішньої політики цієї країни взагалі, і у Східному Середземномор'ї зокрема.

Особлива роль у цих дослідженнях належала Фонду Фрідріха Еберта, в структурі якого важливе місце належить департаменту Близького Сходу та Північної Африки. Крім того, 2012 року в межах програм Фонду було відкрито «Сирійський проект» [37]. Його завданням стало «надання громадським організаціям, молодіжним групам та прогресивним політичним рухам

можливості брати участь у політичних дискусіях та сприяти встановленню стійкого миру в Сирії. Нарешті, проект має на меті підтримувати плюралістичне та політично активне громадянство Сирії шляхом сприяння ініціативам в галузі засобів масової інформації та культурних заходів» [36]. Проте реальна ситуація в країні пов'язана зі спільними діями уряду Башара аль-Асада та російських силових структур, спрямованих на збройне придушення опозиційних сил в країні, змусила Фонд більше уваги приділити не культурним заходам, а експертним дослідженням про цілі Росії у сирійській громадянській війні.

Розуміючи зацікавленість Москви у подіях в Сирії, Фонд Фрідріха Еберта розпочав аналіз інтересів Російської Федерації в цій країні. Так, уже 2011 року вийшла в світ аналітична розвідка під назвою «Між демократичною надією та відцентровими страхами». В ньому, зокрема, стверджувалося, що «Росія зацікавлена в розширенні своєї присутності на сирійському узбережжі Середземного моря, досі не підтримала резолюції Ради Безпеки ООН, які би могли відкрити шлях для втручання (як це було у випадку з Лівією) для захисту сирійського цивільного населення» [62].

В подальшому, у своїх аналітичних звітах, Фонд Фрідріха Еберта запропонував ширший огляд інтересів сторін в цій регіональній війні роблячи, однак, акцент на інтереси Російської Федерації і США. При цьому, вина за переростання конфлікту в стадію міжнародної проблеми покладається як на Росію, так і на Захід одночасно, в силу того, що обидві ці країни продовжують жити стереотипами холодної війни [45]. Проте, якщо в поглибленні конфлікту звинувачуються як Росія так і країни Заходу, то відповідальність за активізацію терористичної загрози в Сирії слід покласти саме на Москву: «Росія, схоже, свідомо наרוщує війну в Сирії, ігноруючи міжнародне гуманітарне право» [45]. При цьому, Російська Федерація характеризується як держава, що не поважає волевиявлення сирійських громадян-протестувальників, що мають намір змінити владу.

У аналітичному звіті «Росія на Близькому Сході: перспективи ЄС та Ізраїлю» експерти Фонду Фрідріха Еберта провели ґрунтовний аналіз сирійської

кризи і визначили, що в країні ведеться одразу три війни. Перша з них – війна президента Башара аль-Асада проти повстанців. Друга війна набула регіонального характеру. Тут точаться бої між опозицією, яка має підтримку Туреччини, Саудівської Аравії і Катару, та режимом Башара аль-Асада, який спирається на допомогу Росії та Ірану. Нарешті, третя війна являє собою конфронтацію між великими державами – Росією і США [52].

Згадані звіти про ситуацію в Сирії стали темою жвавої дискусії на сторінках німецьких засобів масової інформації. Було визнано фаховий і раціональний підхід Фонду до аналізу ситуації на Близькому Сході. Саме завдяки його експертним оцінкам, серед політичної еліти Німеччини почала переважати думка, що головною ареною війни в Сирії слід вважати саме російсько-американську конфронтацію [33]. На думку експертів Фонду, Російська федерація бере безпосередню участь у двох війнах зі згаданих трьох, що автоматично відводить їй роль найбільш зацікавленої сторони в сирійському конфлікті. Тим не менше, негативного відношення експертів до Росії на зазначеному етапі сирійської війни (2011-2017 рр.), у зв'язку з її відверто агресивними діями, ще не спостерігалось.

2.3. Представництво німецьких партійних фондів в Україні, їхня співпраця з українською владою, громадянським суспільством та експертним середовищем.

Партійні фонди Німеччини звернули свою увагу на Україну незабаром після проголошення незалежності нашої держави. В їхньому числі Фонд Ханса Зайделя (1992) [7] , Фонд Фрідріха Еберта (1993) [35], Фонд ім.Конрада Аденауера (1994) [43]. Пізніше відкрили в Україні свої представництва Фонд Фрідріха Наумана (2007 р.) [38], Фонд Генріха Белля (2008) та Фонд Рози Люксембург (2016). Таким чином на сьогодні всі шість німецьких партійних фондів мають своє представництво в Україні. Кожен із них працює в межах своїх заявлених ідеологічних цінностей, маючи серед політичної еліти та громадян нашої держави свою цільову аудиторію.

Наприклад, Фонд Ханса Зайделя, у співпраці з українською владою, працює по трьом напрямкам, в числі яких: розвиток громадянського суспільства; державне управління та децентралізація; внутрішня безпека. За офіційними даними в період 1992-1917 рр. Фонд провів в Україні бл. 3,5 тис. заходів а також залучили до стажування та підвищення кваліфікації більше 100 тис. українських співробітників органів державного управління, місцевого самоврядування, правоохоронних органів та представників громадських організацій [7]. Подібним чином Фонд Фрідріха Еберта зосередився над реалізацією проектів пов'язаних з поширенням в Україні інформації про цінності та європейський досвід соціал-демократії, проблем побудови сталої економіки та безпеки держави. Фонд Конрада Аденауера в Україні реалізує проекти, які мають на меті підтримку демократичного розвитку держави та побудову громадянського суспільства, формування незалежних ЗМІ та зміцнення демократичних інститутів. При цьому, Фонд особливу увагу приділяє підтримці демократичних політичних партій та їхніх молодіжних організацій а також виконує роль «порталу» для налагодження контактів українських політиків з Німеччиною та країнами ЄС.

В межах нашого дослідження важливо однак наголосити, якою мірою партійні фонди пов'язані з експертним середовищем та сприяють розвитку політичної аналітики в нашій державі. В цьому сенсі слід відзначити діяльність Фонду Фрідріха Еберта, який періодично проводить заходи під назвою «Школа політичної аналітики». Останній із них (четвертий), у співпраці з Ukraine Analytica та міжнародним Фондом «Відродження» був проведений в Одесі в серпні 2023 року. До числа слухачів цієї школи (всього було відкрито 12 місць) запрошувалися аспіранти, молоді вчені та експерти віком від 22 до 30 років. Теми лекцій (які читали експерти з США, Канади, Туреччини та України) стосувалися проблем формування професійної аналітики. В тому числі обговорювалися як спільні риси, так і відмінності між дослідженнями академічного характеру та продукцією політичного аналітика; порушувалися питання щодо моделей і технологій проведення експертних досліджень. При цьому, присутні слухачі

отримали можливість на практичних заняттях отримати досвід складання аналітичних записок, концепцій, стратегій, тощо [26].

Крім того, Фонд Фрідріха Еберта проводить важливу роботу спрямовану на розвиток в Україні політичної аналітики міжнародних відносин. За його підтримки і сприяння уже вийшло вісім щорічних аналітичних досліджень під назвою «Українська призма: Зовнішня політика». Партнером Фонду з української сторони стала громадське об'єднання «Українська призма» – провідний експертний центр нашої держави, чия аналітична діяльність спрямована на дослідження усіх географічних та функціональних напрямків зовнішньої політики України. Організація також виконує функцію координатора і сполучної ланки між зацікавленими сторонами (стейкхолдерами) та експертами, і є ініціатором аналітичної підтримки органів української влади в питаннях реалізації зовнішньополітичного курсу [22].

Особливе значення, з огляду на повномасштабне вторгнення в Україну військ Російської Федерації, є восьмий випуск аналітичного випуску. Він містить фаховий аналіз зовнішньої політики нашої держави за 2022 рік. Експерти центру провели дослідження семи напрямків зовнішньополітичної активності українського уряду, починаючи від співпраці з головними союзниками і партнерами до заходів публічної дипломатії включно. Важливим видається, що спеціалісти «Української призми» розробили авторську методологію досліджень, яка застосовує конкретні критерії оцінювання. Події 2023-24 років засвідчують важливість експертних висновків щодо регіональної співпраці, а саме реалізації зовнішньополітичних цілей нашої держави в Індो-Тихоокеанському регіоні та в Латинській Америці [21, С.196-212].

Тісну співпрацю з експертним середовищем та громадськими організаціями нашої країни проводить також Фонд Конрада Аденауера. При цьому, активна комунікація налагоджена з українським недержавним аналітичним Центром Разумкова, у співпраці з яким проводяться фахові дискусії експертів з актуальних внутрішніх проблем сучасної України. Зокрема, за підтримки Фонду була проведена ціла серія публічних дебатів на міжнародних

конференціях з питань присвячених післявоєнній відбудові України. В дискусіях брали участь українські урядовці, політики, науковці, народні депутати усіх рівнів, дипломати, а також експерти - як українські так і іноземні. Коло питань, які стали темою обговорення, зосереджувалося на проблемі трудових ресурсів, як ключової проблеми в майбутній відбудові української держави. Зокрема, експерти оцінювали ризики, що об'єктивно створює вимушена міграція (і разом із цим – стрімке скорочення населення України) викликана агресією Російської Федерації для відновлення економіки держави; а відтак обговорювалися шляхи, механізми та перспективи повернення українських громадян, що змушені були покинути батьківщину внаслідок російської агресії [42].

Як і Фонд Фрідріха Еберта, Фонд Конрада Аденауера приділяє значну увагу розвитку українського аналітичного середовища що спеціалізується на виробленні фахових рекомендацій з питань реалізації зовнішньої політики нашої держави. З цією метою Фонд підтримав дослідницький проект «Посилення аналітичних спроможностей прийняття рішень у сфері зовнішньої політики за допомогою громадянського суспільства». Ініційований громадською організацією «Центр міжнародної безпеки» він має на меті консолідацію аналітичних зусиль усіх організацій та центрів громадянського суспільства, які проводять дослідження проблем зовнішньої політики, задля надання фахового супроводу діяльності українського Міністерства Закордонних Справ [44].

Проблеми економічної аналітики є також також є одним із пріоритетних завдань Фонду Ганса Зейделя. Відомим є, наприклад, аналітичне дослідження, підготовлене на замовлення Фонду в часи пандемії COVID 19 під назвою «Економіка України: пандемія Covid 19, нова економічна реальність, рекомендації». Виконане президентом Української асоціації Римського клубу В. Галасюком аналітичне дослідження дало фахову експертну оцінку економічної ситуації в нашій державі та аналіз конкретних проблем, які чекатимуть вітчизняну економіку після завершення пандемії. Як наслідок, автор дослідження запропонував цілий пакет антикризових заходів, які були запропоновані після дискусії в Українській асоціації Римського клубу. В цілому

було запропоновано 12 заходів, найважливіші з яких наступні: міжнародні запозичення; цільова грошова емісія для фінансування масштабних інфраструктурних проектів; випуск державних облігацій для розвитку економіки; пільгові кредити середньому та дрібному бізнесу та надання товарам вітчизняного виробництва переваги перед імпортною продукцією під час проведення державних закупівель. По суті, рекомендації передбачали активне залучення коштів в українську економіку (як зовнішнього так і внутрішнього займу) поєднане із заходами по підтримці вітчизняного бізнесу та виробництва [40].

Система аналітичних фондів Німеччини є унікальною. Її постання тісно пов'язане зі специфікою німецької післявоєнної історії. Зважаючи на досвід 30-х років XX ст., коли до влади в Німеччині прийшли нацисти, в післявоєнній німецькій державі було створено систему експертних фондів, які мали забезпечити стабільність в демократії в країні. Згідно цієї системи, кожна політична партія в німецькому парламенті, що має стабільну електоральну підтримку, має власний партійний фонд, який фінансується з федерального бюджету. Державне фінансування подібних фондів має на меті звільнити їх від впливу «своїх» партій (фонд представляє ідеологію партії, але не повинен бути залежним від неї організаційно) а також від впливу фінансово-промислових груп та політичних сил популістського спрямування. Наразі в німецькому парламенті представлено шість партійних фондів, які представляють ідеологію шести парламентських партій від правого крила до марксистів. Німецькі партійні фонди мають два завдання.

По-перше, вони мають проводити експертний аналіз законопроектів що подаються в німецький парламент або пропозиції уряду крізь призму ідеології «своїх» партій. За таких обставин перед прийняттям важливого рішення що стосуватиметься подальшого формування політичного чи економічного курсу парламент або уряд зможуть ознайомитися із шістьма експертними рекомендаціями. В такий спосіб влада має шанс взяти до уваги усі вигоди та можливі небезпеки майбутнього рішення.

По-друге, партійні фонди мають численні представництва за кордоном. Це, переважно, стосується країн, до яких Німеччина має інтерес. Виконуючи там гуманітарні проекти, партійні фонди діють у співпраці з Міністерством Іноземних Справ Німеччини, забезпечуючи свій уряд ексклюзивною політичною інформацією, яку часто неможливо отримати офіційними дипломатичними каналами. В такий спосіб партійні фонди виконують важливу місію за кордоном, виступаючи як в ролі збирача інформації, так і важелем «м'якої сили» Німеччини.

Протягом кінця XX – початку XXI ст. німецькі партійні фонди активно працювали за кордоном, продемонструвавши ефективну аналітичну роботу в країнах Третього світу. В якості першого прикладу можна назвати роботу марксистського Фонду Рози Люксембург у Латинській Америці та країнах Карибського басейну. Успішна праця згаданого Фонду пояснювалася як високим впливом лівих партій в регіоні, так і значним представництвом в Південній Америці німецької діаспори. Як наслідок Фонд, користуючись послугами місцевих експертів з числа своїх ідейних однодумців, має можливість отримувати аналітичні звіти щодо суспільно-політичної ситуації в усіх країнах регіону. Іншим прикладом результативної аналітичної роботи може стати діяльність Фонд Фрідріха Еберта в Сирії під час розгортання і перебігу сирійської війни. У своїх експертних оцінках аналітики Фонду вірно визначили характер конфлікту в цій країні, його дійових осіб і головного бенефіціарія війни – путінську Росію.

Німецькі партійні фонди виявили інтерес до роботи в Україні незадовго після проголошення її незалежності. Станом на сьогодні усі шість партійних фондів мають свої представництва в нашій державі. Їхня основна діяльність пов'язана з реалізацією проектів, пов'язаних з розвитком громадянського суспільства, розвитку економіки, зміцненням внутрішньої безпеки та удосконаленням державного управління. Важливими, на нашу думку, є проекти Фонд Фрідріха Еберта та Фонд Конрада Аденауера які покликані сприяти розвитку українського аналітичного середовища, а також підготовки спеціалістів з питань розробки стратегії зовнішньополітичного курсу нашої держави.

РОЗДІЛ 3

Аналітичні центри Німеччини в системі науково-дослідних та відомчих установ, їхні функції та діяльність

3.1. Провідні експертні осередки при німецьких університетах, інститутах та відомствах, їхня діяльність

Крім аналітичних центрів, пов'язаних із партійними фондами в Німеччині функціонує ціла мережа експертних осередків, які працюють за іншою системою фінансування і організації. В першу чергу йдеться про установи, які називаються «університети без студентів». Це науково-дослідні та експертні осередки, які аналізують проблеми, пов'язані з питаннями миру, безпеки та політики [1, С.194].

Важливе місце в числі подібних установ належить Німецькому інституту з міжнародних питань та безпеки (Stiftung Wissenschaft und Politik. Далі - SWP). Заснований в Мюнхені 1962 року SWP є на сьогодні незалежною науково-експертною організацією, яка отримує фінансову підтримку, яку визначає німецький парламент. При цьому, за існуючим порядком, дотація від держави затверджується кожного року при формуванні бюджету SWP і має покривати його витрати. В той же час, законодавство Федеративної Республіки Німеччина дозволяє залучення обмеженого фінансування з інших джерел для реалізації аналітичних та науково-дослідних проектів спеціального призначення. Прикладом може бути бюджет на 2016 рік, згідно з яким державна дотація склала 12,3 млн. євро а також 2,53 млн. спонсорських коштів. Функції SWP схожі з тими, які виконують німецькі партійні фонди. Його аналітики надають консультації депутатам парламенту, членам федерального уряду, політикам та державним службовцям в питаннях міжнародних відносин та безпеки держави. Крім того, експерти SWP тісно співпрацюють та надають консультації представникам ділових кіл Німеччини а також журналістам, чия діяльність пов'язана з міжнародною політикою [56].

На сьогодні SWP проводить масштабну роботу з моніторингу та експертних досліджень політичної ситуації в різних регіонах світу. Серед пріоритетних напрямків – африканські країни на південь від Сахари, Північна Африка і Близький Схід, країни Азії, Європейський Союз, Латинська Америка та Карибський регіон, Росія, Східна Європа, Середня Азія, Туреччина, США і Канада [54]. Як видно, інтерес SWP охоплює більшість регіонів світу; проте проекти, пов'язані з конкретними країнами, стосуються лише США, Канади, Туреччини і Росії. Крім того, в об'єктиві досліджень експертної команди SWP загальнонаціональні проблеми сучасного світу, в числі яких цифровізація, кібертехнології, енергія, клімат, навколишнє середовище, безпека та оборона, ООН, міжнародне право, тощо [54].

Втім, треба зазначити, що поряд з SWP в Німеччині існує цілий ряд інших профільних установ, які виконують аналогічні завдання. В їхньому числі – Німецька рада з міжнародних відносин (Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik, далі – DGAP), а також Інститут Європейської Політики (Institut für Europäische Politik, далі - IEP). Обидві організації мають головну мету, яка полягає у підтримці зовнішньої політики Німеччини, сприяння її ефективності а також участі в реалізації проектів, що стосуються політики безпеки як в межах Федеративної Республіки Німеччини, так і в масштабах Європейського Союзу, підтримки демократії, миру та верховенства права. Крім того, керівники DGAP позиціонують свою установу як таку, що виконує функції консультантів та посередників при реалізації оперативної зовнішньої політики [39].

Слід також зазначити, що партійні фонди та «університети без студентів» не є єдиними осередками аналітичної роботи в Німеччині. Насправді в цій країні існує розгалужена сітка експертних центрів, які представлені відповідними відділами при науково-дослідних економічних інститутів. В їхньому числі - Німецький інститут економічних досліджень в Берліні (Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung. V. Далі - DIW Berlin). Останній реалізує науково-дослідні проекти що стосуються проблем соціального та економічного розвитку на межі економіки, політики і науки [31]. Подібні завдання вирішують також експертні

осередки при Рейн-Вестфальському Інституті економічних досліджень (Rheinisch-Westfälisches Institut für Wirtschaftsforschung, далі – RWI), Інституті економічних досліджень при Університеті Мюнхена (Institut für Wirtschaftsforschung an der Universität München e. V, далі - IFO), Німецький інститут бізнесу в Кельні (Institut der deutschen Wirtschaft, далі - IW) та цілий ряд інших.[1, С.194].

Нарешті, функції експертного аналізу виконують також профільні відділи ряду державних установ Німеччини. Серед них – Міністерство економіки та Міністерство фінансів при яких функціонують Наукові ради. Їхні експерти забезпечують німецький уряд аналітичними звітами що містять оцінки стану економіки в країні а також науковообґрунтованими прогнози щодо перспектив і тенденцій її подальшого розвитку [1, С.194].

3.2. Найважливіша аналітична продукція німецьких науково-дослідних та відомчих установ про події в світі та Україні.

Науково-дослідні інститути Німеччини протягом останніх п'яти років суттєво збільшили свою увагу до подій у Східній Європі. Подібний інтерес пояснюється розгортанням агресії Російської Федерації проти України, яка поставила під питання існування світового порядку, встановленого після завершення Другої Світової війни. Відтепер питання про ефективність ООН, чинність міжнародного права та дієздатність міжнародних організацій поставлена під питання. Як наслідок, науково-дослідні та відомчі установи Федеративної Республіки Німеччини стали активніше проводити аналітичні дослідження, пов'язані з геополітичною ситуацією на Сході Європи, в тому числі політикою Росії, Туреччини, Німеччини та України.

Надзвичайно важлива роль у цих дослідженнях належить експертам Німецькому інституту з міжнародних питань та безпеки (SWP). Починаючи з грудня 2021 року аналітики інституту зробили цілий ряд експертних досліджень, які стосувалися агресії Російської Федерації проти України, а також

висвітлювали питання, про вплив російсько-української війни на розвиток міжнародних відносин. Спробуємо зробити огляд найважливіших із них.

Отже, вже в грудні 2020 року експертка SWP Сьюзен Стюарт підготувала аналітичне дослідження під назвою «Жорсткіша політика щодо Росії для ЄС» (Eine robustere Russlandpolitik für die EU) в якій порушила проблему про взаємини Європейського союзу і Росії в контексті посилення агресивності останньої. У дослідженні констатувалося, що з моменту анексії Криму та розгортання війни у східних регіонах України ЄС стоїть перед необхідністю врегулювання кризи, яку спровокувала Російська Федерація. Авторка констатує факт, що протягом шести останніх років стало очевидно, що йдеться не про одиноку кризову ситуацію у стосунках Росії з Україною, а про питання щодо територіальної цілісності та суверенітету держав в регіоні що межують з Росією. В статті наголошується, що авторитарний режим Москви не шукає компромісу із західними державами і свідомо вживає заходи на послаблення ЄС в цілому та окремих її членів зокрема. А відтак, експертка робить висновок про необхідність негайного вироблення нової стратегії відносин ЄС з Росією, яка була би здатна стримувати агресивні наміри останньої [59].

В квітні 2022 року, коли поразка російських військ під Києвом стала очевидною, можна було підбивати перші підсумки російсько-української війни, група експертів SWP підготувала аналітичну записку під назвою: «Поворотний момент для безпекового порядку в Європі. Варіанти розробки в трьох ескізах». У ній було констатовано факт: загарбницька війна путінської Росії фактично зруйнувала існуючу систему безпеки в Європі. А відтак, федеральний уряд Німеччини повинен сформулювати основні положення нового порядку безпеки європейських держав, який міг би бути ефективним в нових політичних реаліях. Його ключовими факторами, на думку експертів, має бути єдність Європи та загальновизнані принципи позиціонування Росії відносно решти Європи. З цього приводу автори висловили важливу концептуальну думку: «З європейської точки зору, йдеться, передусім, про новий геополітичний порядок. Його принципи мають бути негайно розроблені без Росії і, можливо, навіть проти неї. Не можна

припускати, що нинішнє російське керівництво прийме основні європейські принципи миру та безпеки після закінчення війни: заборона насильства, верховенство права, повага до суверенітету, вільний вибір союзів. Однак Європа та її союзники не повинні йти на компроміс щодо цього» [53]. Аналітики сформулювали три варіанти розвитку події в умовах російсько-української війни.

1. Конфронтація. Вірогідний варіант розвитку подій: сильна Європа ізолює Росію та змусить її зблизитися з Китаєм.

2. Співіснування. Європа повернеться до своєї старої слабкості.

3. Співпраця. Росія розпадається і новий договір безпеки стає можливим.

Експерти у своїх висновках запропонували найважливіші засади для майбутньої сильної Європи. Крім технічних рекомендацій (досягнення енергетичної незалежності від ЄС, обмеження доступу авторитарних режимів до високих технологій, розвиток оборонного комплексу) країнам ЄС було запропоновано заново переосмислити ідею «західного світу». Наголошувалося, що це не просто географічне поняття, в якому переглядаються відносини з Великою Британією або Туреччиною; такий альянс мав би включати країни з усього світу, які поділяють цінності демократії, свободи та верховенства права. Це включає трансатлантичних партнерів США та Канаду, а також Японію, Австралію та всіх тих, хто дотримується цих принципів [30].

Тоді ж, у квітні 2022 року побачила світ інша важлива аналітична записка експертів SWP щодо надзвичайно важливого і актуального питання, а саме проблеми територіальної цілісності української держави. Причому, аналітики (Христіан Меллінг та Андрас Рач) в даному випадку апелювали не до норм міжнародного права. У своєму дослідженні під назвою «Російські територіальні претензії: чому Україна не може поступатися» вони визначили чотири причини, які роблять майже неможливим торг української влади з путінським режимом щодо територіальних поступок на користь Москви.

По-перше, в умовах що склалися, згода на втрату окупованих територій була би не лише політичним самогубством для правлячої еліти України, але і фактичним запрошенням для Росії на подальше захоплення українських земель.

Причому, до процесу поділу української території за таких умов можуть приєднатися інші сусідні країни.

По-друге, на момент складання аналітичної записки понад 90% населення України висловлювало переконання, що Україна має можливість виграти цю війну. А звірства російських військ виявлені на де окупованих територіях Київщини посилювали готовність українців воювати за свою батьківщину.

По-третє, залишення без бою територію Донбасу, призведе до збереження значних сил російської армії, для подальших бойових дій проти України, адже ніхто в чинному керівництві української держави не повірить обіцянкам Москви що вона задовольнить ся захопленням Донбасу.

По-четверте, повна відмова від Донбасу, а також від окупованої частини Запорізької та Херсонської областей означала би втрату бл. 2,5 млн. жителів, а також великої кількості орних земель, важливих об'єктів промисловості та ряду інших економічних активів. Як наслідок, дуже постраждала би не лише українська держава та її населення, але також олігархи та політична еліта. Саме тому експерти визнали дуже малоімовірним, що Україна відмовиться від цих територій без збройної боротьби [29].

Серед аналітичних записок, які порушували проблеми кризи європейської ідентичності у зв'язку з початком повномасштабної агресії Росії проти України, варто виділити експертне дослідження Славомира Сераковського. Присвячене світоглядним установкам правлячої еліти та громадянського суспільства Німеччини, воно має назву «Моральне банкрутство німецького пацифізму». Автор наголошував на дивній поведінці чинного керівництва Федеративної Республіки Німеччини, яке, фактично, стало на шлях перешкоджання надання зброї воюючій Україні. Не вдаючись до детального аналізу причин такої позиції, аналітик звернув, однак, увагу, що Німеччина протягом останніх двох століть висувала небезпечні для Європи політичні концепції від «Руху на Схід» (Drang nach Osten) до пошуків нацистами «життєвого простору» (Lebensraum) та зближення з Радянським Союзом (Ostpolitik) федерального канцлера Віллі Брандта. В цьому контексті післявоєнну Німеччину можна назвати

«пацифістською»; проте автор зазначає, що на думку деяких експертів (не називаючи імен) зовнішньополітична пацифістська позиція німецького керівництва є не стільки результатом відмови від мілітаризму, скільки виявом жадібності і цинізму з боку її політиків та бізнес-еліт.

Автор задає питання: чому Німеччина не може ставитися до України так, як до неї ставляться інші країни НАТО? Чому українці отримали від Естонії більше зброї ніж від Німеччини, хоча естонська економіка в 100 разів менше, ніж німецька? На ці питання експерт відповіді не дає, але зазначає що «пацифізм» Німеччини відверто заохочує російський мілітаризм. Відмовившись активно протистояти Російській Федерації, ця країна в особі свого керівництва, прирівняла жертву до агресора і продемонструвала світові «дивовижний ступінь моральної десенсибілізації» [19].

Переосмислення аналітичним середовищем Німеччини як природи російського імперіалізму, так і ролі Федеративної Республіки Німеччини (як і інших країн НАТО) спостерігалось у висновках ряду експертних осередках цієї країни. Важливою в цьому сенсі видається нам аналітичний звіт Німецької Ради з міжнародних відносин (DGAP) від 2023 року під назвою «Запобігання наступної війни». Вона містить конкретні рекомендації та прогнози для країн Північноатлантичного альянсу у зв'язку експансіоністськими планами Російської Федерації. Маючи на меті розробити концепцію стримування агресора і не допустити масштабування війни, експерти зробили ряд висновків. Найважливіші з них:

1. Встановлена мотивація Росії до ведення агресивної зовнішньої політики. Вона полягає у закоріненні в ментальності кремлівських еліт, інтелігенції та широких колах суспільства бажання відновити імперію на кшталт царської Росії чи Радянського Союзу. При цьому, кордони держав, встановлені після розпаду СРСР, не визнаються такими, які слід поважати і виконувати. Налаштування на війну і захоплення нових територій настільки рішуче, що навіть зазнавши провалу блицкригу в Україні, Москва готова перейти до затяжної війни і, для досягнення своїх цілей, погрожує застосувати ядерну зброю.

2. Небезпечно недооцінювати військовий потенціал Російської Федерації. Він є достатньо масштабний. Незважаючи на великі втрати Москва продемонструвала здатність до адаптації і до мобілізації додаткових ресурсів для продовження війни.

3. Країни НАТО (в тому числі Німеччина) можуть вплинути не на бажання Москви розпочати нову війну, а лише на власні можливості зупинити її військовою силою. При цьому потрібно мати на увазі, що, незважаючи на великі втрати в Україні, Російська Федерація здатна повноцінно відновити свій військовий та військово-промисловий потенціал через шість років після завершення війни. Саме цей часовий відрізок я в розпорядженні країн НАТО для підготовки своїх збройних сил, промисловості та громадянського суспільства до прямого військового протистояння з Росією.

4. Федеративна Республіка Німеччина з метою посилення своєї обороноздатності повинна в короткі строки піти на глобальні зміни. Зокрема, необхідно зміцнити свій економічний потенціал, збільшити особовий склад військ Бундесверу, а також наростити виробництво озброєння. Проте, подібні зрушення можливі лише за умови суттєвих змін свідомості німецьких громадян [8].

3.3. Співпраця аналітиків німецьких науково-дослідних та відомчих установ з українським експертним середовищем: сучасний стан та перспективи

Як зазначалося вище, усі німецькі партійні фонди мають, на сьогодні, свої представництва в Україні; крім того, цілий ряд науково-дослідних інститутів, що проводять аналітичні дослідження, також активно працюють в нашій державі шляхом реалізації політичних проєктів. В їхньому числі важливе місце належить Інституту європейської політики в Берліні (Institut für Europäische Politik, далі - IEP), який тривалий час тісно співпрацює з українським експертним середовищем.

Одним із форматів такої співпраці є так звані дебати «Українські сніданки» на яких обговорюються актуальні проблеми європейської політики та українсько-німецьких взаємин. Причому, участь у дебатах приймають також представники інших німецьких експертних інституцій, які виявляють інтерес до тем «Українських сніданків». Партнером в дебатах з української сторони є київський центр «Нова Європа», місія якого полягає в розробці експертних досліджень та реалізації проектів спрямованих на просування європейських стандартів в Україні [25], Центр Разумкова, Центр громадських свобод та ін.

Характерно, що в період до початку повномасштабного вторгнення, на цих зустрічах обговорювалися, переважно, питання ефективності українських реформ та іноземних інвестицій як ключових умов для успішного розвитку України. Наприклад, на 18-х дебатах, що проходили в червні 2020 року, д-р Сюзан Стюарт (SWP, Берлін) виклала точку зору, яка є мейнстрімом в середовищі німецьких експертів: «Що стосується німецької сторони, український процес реформ сприймається як найважливіше питання. У зв'язку з цим скептично сприймають підхід Зеленського зосередитися на залученні інвесторів – цей підхід може виявитися невдалим, якщо український уряд гальмуватиме подальші реформи для зміцнення верховенства права». Недостатній прогрес у реформуванні країни - додатково зазначила Людмила Мельник (IEP, Берлін) - розглядається в Німеччині як навіть більш серйозна перешкода для вкладення інвестицій, ніж війна на Донбасі [49].

Після початку широкомасштабного вторгнення тематика дискусій «Українських сніданків» суттєво змінилася. Важливою, з огляду на тему нашої роботи, виглядає дебата 25-ї зустрічі, що відбувалася в травні 2022 року і мала назву «Політичні поради під час війни». Під час зустрічі були поставлені наступні проблеми: Як змінилася робота українських експертних центрів після 24 лютого 2022 року? З якими викликами і труднощами вони стикаються і як міжнародна спільнота може їх підтримати? Три українські експертні центри доповіли під час дискусії висновки, які були ними зроблені на власному досвіді.

Центр Разумкова: на початку війни робота українських аналітичних центрів була дезорганізована, багато експертів опинилися без за'язку. Потрібно було кілька тижнів щоб адаптуватися до нової реальності. Виникли також проблеми фінансового характеру. Багато українських аналітичних центрів покладалися на фінансову підтримку від міжнародних фондів, чиї структури тепер також мають адаптуватися до реалій війни [50].

Центр громадських свобод: Деякі аналітичні організації змінили фокус своєї роботи. Зокрема, саме цей Центр, спираючись на допомогу сотні волонтерів, проводить документальну фіксацію військових злочинів російської армії та виступає за створення міжнародного трибуналу Російської Федерації. Керівниця Центру Олександра Матвійчук зазначила, що наразі міжнародні суди братимуться лише за окремі, найбільш резонансні справи, оскільки вони не готові до такої великої кількості справ [50].

Українська громадська організація Cedos: Велика кількість біженців створює виклик не лише для приймаючих держав Європи і Світу, а й для самої України. Особливо це відчувається в західних регіонах України, де спостерігається масштабна криза житла. Уже є цілий ряд ініціатив стосовно відбудови українських міст, але передусім необхідно впоратися з жорсткою гуманітарною кризою [50].

Однією з важливих тем «Українських сніданків» стала проблема виживання української економіки в умовах затяжної війни з Російською Федерацією. Цьому, зокрема, були присвячені нещодавні дебати, що пройшли в червні 2024 року в Берліні. Під час дискусії було підкреслено, що підприємці України навіть в умовах третього року війни все ще виявляють високу стійкість і креативний підхід для вирішення завдань свого бізнесу. Саме завдяки цьому почали спостерігатися перші ознаки економічного відновлення країни. Так, згідно з прогнозами Європейського банку реконструкції та розвитку та Національного банку України 2024 року в українській економіці очікується зростання внутрішнього валового продукту на 6,5%. Понад те, 90%компаній, які змушені були припинити свою діяльність з початком широкомасштабного

вторгнення, уже відновили свою роботу. Важливим є також те, що видобуток корисних копалин та виробництво металу повернулося до рівня 40% потужності станом на початок 2022 року.

Водночас, експерти наголосили на проблемних і, навіть, загрозливих тенденціях для економічного відновлення української держави. Мова йде, передусім, про утримання вільного експортного коридору до Чорного моря, який наразі є надзвичайно важливим для відновлення українського сільського господарства. Експерти зазначили, що Європейський Союз має можливості для підтримки української економіки шляхом її тіснішої інтеграції до європейського ринку завдяки українським родовищам рідкоземельних металів та літію.

Другою проблемою, від якої залежало відновлення економічної стабільності, є проблема стабільного енергопостачання. На жаль, прогнози в цьому відношенні суттєво гірші, ніж на попередні військові зими. Щоб Росії, яка свідомо намагається зруйнувати українську енергосистему, було важче реалізувати це завдання, експерти рекомендували у майбутньому зосереджувати свою увагу на малих децентралізованих генераторах. Саме тому існує велика потреба у цільових фінансових інвестиціях та компонентах, пов'язаних із вітровою та сонячною енергією. Відсутність приватних інвестицій теоретично можна компенсувати за допомогою залучення заморожених російських активів на 50 мільярдів доларів США [53].

Важливим напрямком співпраці Інституту європейської політики в Берліні (IEP) з українськими аналітичними центрами стало реалізація 2016 року спільного проекту «Зміцнення українських аналітичних центрів: розвиток інституційної спроможності та покращення співпраці з партнерами в Європейському Союзі». В його рамках було оприлюднено спільний експертний звіт «Аналітичні центри в Україні та Німеччині: головні розбіжності та перспективи співпраці» [10, С.1-29]. На його сторінках було проаналізовано ціла низка проблем, важливість яких не втрачена і сьогодні. Зокрема, було відзначено важливість комунікації українських експертних центрів та аналітичних осередків Європи, в тому числі з Федеративною Республікою Німеччини. Користь від цієї

співпраці отримають обидві сторони. Українські експертні установи зможуть дослідити та застосувати практику науково-аналітичної роботи колег з Європейського Союзу. В такий спосіб українські аналітики отримають можливість ефективно і оперативно долучити результати своїх досліджень до європейського дискурсу. В той же час, згадана співпраця дасть можливість експертам західних країн краще і глибше зрозуміти найважливіші тенденції суспільного, політичного і духовного життя України а також їхню роль у політичних і культурних перетвореннях західного світу [10, С.3, 6-7].

Важливо, що автори звіту звернули особливу увагу на ключові проблеми експертних осередків нашої держави. Було визнано, що після анексії Криму та розв'язання війни на Донбасі їх роль на процеси прийняття рішень українською владою помітно зросла. Водночас, фінансування їхньої діяльності з боку держави є на дуже низькому рівні. Не виявили достатнього інтересу до матеріальної підтримки вітчизняних експертів також українські політичні партії. В такій ситуації українські експертні центри могли розраховувати в першу чергу на фінансову підтримку іноземних фондів чий внесок в бюджет згаданих центрів почав складати від 50% і вище. При цьому, саме іноземні донори стали ключовими споживачами їхньої аналітичної продукції. Склалася ненормальна ситуація, за якої вплив українських експертів-аналітиків на рішення української влади часто досягається за умови підтримки з боку їхніх іноземних колег. Зокрема, цілий ряд ініціатив антикорупційного пакету (в тому числі запровадження електронного декларування державних службовців або реформа фінансування політичних партій) змогли бути впроваджені в життя саме завдяки підтримки впливових діячів з Європейського союзу. Останні, позитивно оцінивши ініціативи українських експертів, могли переконати українських політиків підтримати їх. Це, без сумніву, засвідчує недостатній вплив українських експертних центрів на процеси прийняття політичних рішень в нашій державі. Останні, до початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну, змушені були налагоджувати канали комунікації з чинною владою за

посередництвом колег із західних країн, незалежних засобів масової інформації або активістами громадських організацій [10, С.5-6].

У згаданому звіті досліджувалися причини досить обмеженої співпраці експертів України зі своїми колегами в країнах Європи. Було зроблено висновок, що вітчизняні аналітики втілюють, як правило, короткострокові науково-аналітичні проекти, у співпраці зі своїми іноземними колегами. Подібна ситуація склалася, передусім, саме внаслідок браку фінансування. Адже значно легше знайти кошти для реалізації короткотривалих проектів; в цьому можуть допомогти грантові програми. Але для тривалої і системної роботи необхідно залучати значно більші матеріальні засоби. Другою причиною обмеженої співпраці українських та європейських аналітиків є брак інтересу до аналітичної продукції українських експертів, що в окремих випадках, може бути пояснене недостатнім фаховим рівнем вітчизняних спеціалістів. Нарешті, третьою причиною є суттєві відмінності інституційного характеру між європейськими та українськими експертними осередками. [10, С.7].

Важливою складовою зазначеного аналітичного дослідження є спроба окреслити коло питань і проблем пов'язаних з українською державою, які можуть викликати інтерес у європейської політичної та експертної аудиторії. Відповідь на поставлене питання є надзвичайно важливою, якщо мова йде про налагодження тривалішої комунікації та співпраці науково-аналітичних осередків України та Європи. Опитування, яке проводилося до повномасштабного вторгнення Російської федерації в Україну, показало, що експертну аудиторію в країнах Європейського Союзу найбільше цікавили питання і проблеми російсько-українських взаємин, шляхів і методів завершення війни на території Донбасу, перспективи боротьби з корупцією в ешелонах української влади, а також перспективи європейської інтеграції України. В той же час було встановлено, що, зокрема, серед німецьких аналітичних осередків проблеми внутрішньої політики української держави (в тому числі питання соціального захисту, реформи освіти, медичного та пенсійного забезпечення) значного інтересу не викликають [10, С.8].

Надзвичайно важливою для виховання нового покоління українських аналітиків є порушене питання про технологію якісного експертного дослідження. За версією експертів з Німеччини, фаховий продукт експертного осередку має мати цілу низку ознак. Це, передусім, актуальність теми, зміст і структура. Важливе значення мають також дизайн та макет. Процес аналізу подібний до написання наукових академічних статей. Він передбачає наявності вступу, обґрунтування актуальності проблеми, аналіз фактичного матеріалу і використання джерел, дослідження явища, наявність висновків і практичні рекомендації. Зазначається, що експерт, який працює над аналітичним дослідженням, повинен визначити цільову аудиторію своєї роботи; адже саме до цільової аудиторії мають бути звернені практичні рекомендації. Підкреслюється, що саме докладні та конкретні рекомендації є важливою складовою якісного аналітичного дослідження; в той час як суто теоретичні та абстрактні рекомендації, видаються не переконаними і значно понижують враження від аналітичного дослідження в цілому [10, С.9].

Експертне середовище Німеччини не обмежується аналітичними осередками при партійних фондах. Крім них існує розгалужена мережа аналітичних центрів, які виконують функції, аналогічні тим, які покладені на партійні фонди. Проте, на відміну від них інші експертні осередки не пов'язані жорсткими ідеологічними зобов'язаннями перед жодною політичною силою своєї країни. Йдеться, в першу чергу, про науково-дослідні установи, які називають «університетами без студентів». Це аналітичні осередки які досліджують проблеми, пов'язані з питаннями політики, економіки та безпеки. Вони, як і політичні фонди мають відділення за кордоном, виконують функції збирачів інформації та являють собою механізми «м'якої сили» Міністерства іноземних справ Німеччини. Аналітичні відділи існують також при численних науково-дослідних інституціях економічного спрямування. Останні реалізують проекти, що стосуються проблем економічного і соціального розвитку на межі економіки, політики і науки. Крім того, функції експертного аналізу передані також профільним відділам цілого ряду державних установ Німеччини. В

їхньому числі Наукові ради при Міністерстві економіки та Міністерство фінансів, експерти яких забезпечують уряд звітами про стан економіки та прогнозами щодо перспектив її подальшого розвитку.

Аналітичні центри науково-відомчих установ Німеччини залишили важливий масив експертної продукції, який засвідчив високий рівень фаховості їхніх аналітиків. Особливу роль у цій галузі зіграв колектив експертів Німецького інституту з міжнародних питань та безпеки (SWP). Останні, починаючи з 2021 року, зробили цілу низку аналітичних досліджень про ситуацію в Європі і світі. В їхньому числі виділялися експертні дослідження, що стосувалися агресії Росії проти України, а також висловлювалися оцінки і прогнози щодо впливу російсько-української війни на розвиток міжнародних відносин. Зокрема, за рік до початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну було зроблено обґрунтований висновок, що наразі йдеться не про кризу у стосунках двох держав, а про замах Росії на суверенітет і територіальну цілісність цілої групи країн, що межують з нею; при цьому наголошувалося, що Москва не шукає компроміси із сусідами, а свідомо працює на дестабілізацію в країнах Європейського союзу. В подальшому, після початку широкомасштабної війни, експерти Інституту лишили важливі аналітичні розвідки, в яких порушували актуальні проблеми війни та суспільно-політичних трансформацій в країнах ЄС. Наголошувалося, зокрема, неможливість територіальних поступок Росії за рахунок України, досліджувалася природа «німецького пацифізму», який привів до ускладнення військової допомоги українській державі, тощо. Переосмислення німецьким експертним середовищем подій, пов'язаних з агресією Москви, знаходимо в аналітичному звіті Німецької Ради з міжнародних відносин (DGAP) від 2023 року що має назву «Запобігання наступної війни». В документі констатується факт поширення імперського мислення в широких колах російського суспільства, наслідком якого є агресивна війна, спрямована на відродження російської імперії. Зважаючи на великий військовий ресурс країни-агресора, експерти настійливо рекомендували НАТО і країнам ЄС негайно приступити до зміцнення власного військово-економічного потенціалу який

може бути єдиною гарантією стримання Москви від розгортання масштабної війни в Європі.

Німецькі інститути, що займаються політичною аналітикою, широко представлені в Україні. Серед них важливе місце займає Інститут європейської політики в Берліні, який тривалий час активно співпрацює з експертним середовищем України. За його ініціативи відбуваються зустрічі німецьких та українських експертів, на яких обговорюються питання українсько-німецького співробітництва, перспектив розвитку економіки України, її обороноздатності в умовах агресії Росії, тощо. Важливим напрямком співпраці Інституту з українськими експертними центрами стало реалізація проекту «Зміцнення українських аналітичних центрів» в якому були окреслені найважливіші сучасні проблеми розвитку української аналітики, визначені перспективи співробітництва німецьких та українських експертів а також шляхи удосконалення технології політичної аналітики в Україні.

ВИСНОВКИ

Отже, проведене дослідження дозволило нам зробити наступні висновки:

1. В умовах глобалізаційних процесів в світі та реалій інформаційного суспільства в управлінні державами та міждержавними об'єднаннями надзвичайно важливу роль грають аналітичні центри. Їх значення пояснюється двома обставинами. По-перше, в сучасних реаліях уряди і парламенти країн отримують такий масив інформації, необхідний для прийняття рішень, який неможливо якісно опрацювати наявними кадрами. Саме тому до послуг держави і суспільства залучаються експерти, які надають фахові висновки і рекомендації з питань, що становлять інтерес. По-друге, в демократичних країнах питання зовнішньої і внутрішньої політики давно перестали бути компетенцією парламенту, уряду і дипломатів. Завдяки контролю медіа суспільство слідкує за діями влади і реагує, якщо вони становлять загрозу інтересам громадян. Саме тому важливою функцією аналітичних центрів є просвітницька робота з населенням а також організація діалогу між владою та громадянським суспільством.

2. Досвід діяльності аналітичних осередків країн Заходу взагалі та Федеративної Республіки Німеччини зокрема, викликали високий інтерес серед науковців різних країн. Концептуальні роботи в цьому напрямку належать американському експерту доктору філософії Джеймсу МакГанну, який, на рубежі нульових років, порушив проблему ролі «Think Tanks» – аналітичних або «мозкових» центрів – у формуванні політики сучасних держав, як внутрішньої, так і зовнішньої. Саме Джеймс МакГанн став згодом одним із засновників надзвичайно важливого проекту - Програми дослідження аналітичних центрів та громадянського суспільства який багато років реалізується при Інституті Лаудера Університету Пенсильванії. Головною метою проекту є щорічна публікація рейтингів провідних експертних центрів країн світу. Досвід роботи аналітичних центрів Федеративної Республіки Німеччина вивчає ціла низка німецьких науковців (Бред Браун, Альбрехт Зункер, Даніель Ейсерманн та ін.) які

досліджували експертну діяльність окремих партійних фондів та науково-дослідних інститутів. Серед вітчизняних науковців частково досліджували цю проблему у своїх наукових розвідках В. Нанівська, О. Александров, Ю. Никорович, та ін. Проте глибше і ґрунтовніше дослідження досвіду роботи німецьких експертних осередків лишається досі актуальним для українських вчених.

3. Система аналітичних фондів Федеративної Республіки Німеччина є унікальною. Вона складається з розгалуженої системи експертних осередків важливою складовою якої є шість партійних фондів пов'язаних з провідними парламентськими партіями Німеччини усіх політичних спектрів – від правих до марксистів. Партійні фонди фінансуються з федерального бюджету і представляють ідеологію конкретної партії. Водночас, вони не займаються партійною роботою і є організаційно та фінансово незалежними від «своїх» партій. Система державного фінансування партійних фондів покликана зробити їх незалежними від впливу фінансово-промислових груп а також від екстремістських політичних сил Німеччини. Завдання партійних фондів – готувати експертні оцінки та рекомендації з біжучих політичних, економічних та культурних питань які подаються депутатам парламенту, членам уряду та провідним політикам країни.

4. Партійні фонди мають також свої відділення за кордоном в тих країнах, які становлять інтерес для Німеччини. Працюючи у співпраці з Міністерством іноземних справ своєї країни вони реалізують гуманітарні проекти, які сприяють розвитку демократії та економічному розвитку в країнах Третього світу та на пострадянському просторі, в тому числі і в Україні. Тим самим вони відіграють роль «м'якої сили» Німеччини за кордоном, виконуючи завдання, які неможливо виконати засобами офіційної дипломатії. Важливим, наприклад, є робота Фонду Люксембург в країнах Латинської Америки та Карибського басейну, Фонду Конрада Аденауера в країнах Африки та Фонд Фрідріха Еберта в Сирії. Аналітичні дослідження, проведені згаданими Фондами, дали німецькому МЗС важливу інформацію про суспільно-політичну ситуацію на

південноамериканському континенті та окреслили економічні перспективи розвитку країн Центральної і Південної Африки. Стратегічне значення мали «сирійські» аналітичні звіти експертів Фонду Фрідріха Еберта, які не лише вірно оцінили причини і дійових осіб сирійської війни, але також довели статус Росії як бенефіціарія цього регіонального конфлікту.

5. На сьогодні в Україні мають свої представництва всі партійні Фонди Німеччини. Вони реалізують гуманітарні проекти з питань розвитку громадянського суспільства; державного управління, децентралізація (Фонд Ханса Зайделя); сприянню підготовки політичних аналітиків (Фонд Фрідріха Еберта); проблемам післявоєнної відбудови України (Фонд Конрада Аденауера) та ін. Активно співпрацюючи з органами влади, громадянським суспільством та експертним середовищем України партійні Фонди роблять суттєвий внесок в зміцнення демократичних інститутів нашої держави та побудови в Україні правового суспільства.

6. Партійні фонди є лише частиною (хоч і дуже важливою) розгалуженої системи аналітичних центрів Німеччини. Крім них функціонують цілий ряд науково-дослідних установ, яких часом називають «університетами без студентів». Їхня функція (як в Німеччині так і за її межами) аналогічна партійним фондам. Відмінність полягає лише у відсутності прив'язки до певної парламентської партії та її ідеології. Крім того, повноваження та функції аналітичних центрів мають відповідні відділи при науково-дослідних економічних інститутах, наукові ради при німецьких міністерствах і відомствах, тощо.

7. Протягом останнього десятиліття німецькі аналітичні інститути почали приділяти підвищену увагу до подій у Східній Європі у зв'язку із агресією Росії проти України. Особливу роль у подібних дослідженнях грає Німецький інститут з міжнародних питань та безпеки (SWP). Його експерти у своїх аналітичних звітах вчасно розпізнали справжні причини російсько-української війни, визнали Росію бенефіціарієм цього конфлікту та настійливо рекомендували країнам НАТО і ЄС змінити свою політику щодо Москви з метою зупинити її агресію.

Прикладом переосмислення німецьким експертно-аналітичним середовищем природи російського імперіалізму став звіт фахівців Німецької Ради з міжнародних відносин (DGAP) від 2023 року що мала назву «Запобігання наступної війни». В ній було закладено рекомендації та прогнози для країн Європи та НАТО у зв'язку із неприхованими експансіоністськими планами Російської Федерації. Запропонована концепція стримування агресора передбачала глобальні зміни у світогляді громадян Німеччини та інших західних країн в напрямку відмови від пацифізму та прискореного зміцнення своїх армій і військово-промислового комплексу.

8. Протягом останнього десятиліття спостерігається активна співпраця експертів німецьких аналітичних інститутів зі своїми українськими колегами. На сьогодні особливу роль у цих контактах відіграє Інститут європейської політики в Берліні (ІЕР). З українського боку партнерами виступають визнані експертні центри нашої держави, а саме Центр Разумкова, Центр громадських свобод, київський центр «Нова Європа», та ін. Серед тем спільних дискусій найважливішими є перспективи проведення українських реформ, проблеми виживання економіки України в умовах агресії Москви, функціонування експертних центрів в Україні в реаліях воєнного часу, тощо. Важливим, з нашої точки зору став проект Інституту європейської політики в Берліні (ІЕР) «Зміцнення українських аналітичних центрів: розвиток інституційної спроможності та покращення співпраці з партнерами в Європейському Союзі» в якому аналізувалися ключові проблеми сучасних експертних центрів нашої держави та пропонувалися конкретні кроки для їхнього усунення з метою подальшої тіснішої співпраці із середовищем аналітиків Німеччини та ЄС.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Александров О. Особливості інформаційно-аналітичної діяльності в країнах ЄС. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип. 4. С. 191-197. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2016_4_23 (дата звернення: 14.01.2025).
2. Бушуєв Г. Проблема тлумачення поняття "недержавний аналітичний центр" в українській та іноземній науці. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Історія. Політологія*. 2017. Вип. 20. С. 199-205.
3. Горбатенко В., Петренко І. «Фабрики думок» і розвиток соціальної інженерії *Стратегічні пріоритети: наук.-аналіт. зб.* К.: НІСД, - 2009. – № 4(13). – С. 5-13. URL: <http://www.old.niss.gov.ua/book/StrPryor/SpPrior/2.pdf> (дата звернення: 14.01.2025).
4. Гордієнко Ю. Аналітичні служби Великої Британії: досвід для України. *«ПОЛІТ. Сучасні проблеми науки»*. XVII Міжнародна науково-практична конференція молодих учених і студентів., м. Київ, 4-7 квітня 2017 р. К., 2017. С.184-185.
5. Гулушук Є. Діяльність аналітичних центрів у процесі комунікації між владою і суспільством URL: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/316> (дата звернення: 14.01.2025).
6. Джеймс МакГанн. Мозкові центри та глобалізація зовнішньої політики. URL: <https://gtmarket.ru/library/articles/4571> (дата звернення: 14.01.2025).
7. Діяльність Фонду Ганса Зайделя в Україні URL: http://hss.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=21&Itemid=16&lang=uk (дата звернення: 14.01.2025).
8. Каганець О. Німеччина має підтримати Україну і змінити власну ментальність – Німецька рада з міжнародних відносин. URL: <https://www.ar25.org/article/nimechchyna-maye-pidtrymaty-ukrayinu-i-zminyty-vlasnu-mentalnist-nimecka-rada-z-mizhnarodnyh> (дата звернення: 14.01.2025).

9. Крушинський В. Гальштейна доктрина. *Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. К, 2004. Т.1. 760с.*
10. Мельник Л. Аналітичні центри в Україні та Німеччині: головні розбіжності та перспективи співпраці. К.: Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, 2016. 29 с.
11. Міненкова П. Особливості формування дослідницьких програм аналітичних центрів у сфері національної безпеки та міжнародних відносин *Регіональні студії*. 2018. № 12. С. 25-29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regst_2018_12_6 (дата звернення: 14.01.2025).
12. Нанівська В. Державне фінансування партійних аналітичних центрів. Досвід Німеччини. 2018-2019pp. URL: <https://drukarnia.com.ua/articles/derzhavne-finansuvannya-partiinikh-analitichnikh-centriv-dosvid-nimechchini-2018-2019rr-EG-Lq#heading-3-69> (дата звернення: 14.01.2025).
13. Никорович Ю. Аналітичні центри як суб'єкти політичного процесу *Актуальні проблеми політики*. 2023. Вип. 72. С.47-51. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/72_2023/7.pdf (дата звернення: 14.01.2025).
14. Никорович Ю. Історична еволюція європейських аналітичних центрів та їхня роль у виробленні політики ЄС. *Політикус*. 2023. Випуск 4. С.61-65.
15. Погорельська С. М'яка сила Німеччини: політичні фонди URL: <https://upe-journal.ru/article.php?id=366> (дата звернення: 14.01.2025).
16. Ржевська Н. Стратегічне прогнозування: багатофакторні підходи в прогнозуванні. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія. 2012. Т. 20, вип. 22(3). С. 278-282. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdufsp_2012_20_22\(3\)_57](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdufsp_2012_20_22(3)_57) (дата звернення: 14.01.2025).
17. Ржевська Н. Стратегічне прогнозування як умова ефективності зовнішньої політики держави *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія. 2015. № 2. С. 187-194. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdufsp_2015_2_25 (дата звернення: 14.01.2025).
18. Ржевська Н. Функції й напрями діяльності «мозкових центрів». *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 107(1). С. 171-178. - Режим доступу:

URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2012_107\(1\)_27](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2012_107(1)_27) (дата звернення: 14.01.2025).

19.Сераковський Славомір. Моральне банкрутство німецького пацифізму. URL: <https://dgap.org/en/research/publications/moral-bankruptcy-german-pacifism> (дата звернення: 14.01.2025).

20.Сьогодні в Лондоні відкривається Український інвестиційний саміт. В оргкомітеті форуму повідомили, що його організатором є інститут Адама Сміта за участю посольства України у Великій Британії. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/928142.html> (дата звернення: 14.01.2025).

21.Українська призма: Зовнішня політика 2022. Аналітичне дослідження. Київ: Вістка, 2023. — 308 с.

22.Українська призма. Рада зовнішньої політики. Про нас. URL: <https://prismua.org/pro-radu/> (дата звернення: 14.01.2025).

23.Український інвестиційний саміт Інституту Адама Сміта URL: <https://cfcbigideas.com/uk/ukrainian-investment-summit-of-adam-smith-conferences/> (дата звернення: 14.01.2025).

24.Український інвестиційний саміт Інституту Адама Сміта 2014 URL: <https://interfax.com.ua/news/press-release/229075.html> (дата звернення: 14.01.2025).

25.Центр Нова Європа, Київ. Місія. URL: <https://neweurope.org.ua/misiya/> (дата звернення: 14.01.2025).

26.Четверта школа міжнародної аналітики URL: <https://ukraine.fes.de/e/chetverta-shkola-mizhnarodnoji-analitiki.html> (дата звернення: 14.01.2025).

27.Щодо 6-го Українського інвестиційного саміту під егідою фундації «Адам Сміт Конференсиз» URL: <https://mfa.gov.ua/news/956-shhodo-6-go-ukrajinsykiego-investicijnogo-samitu-pid-jegidoju-fundaciji-adam-smit-konferensiz> (дата звернення: 14.01.2025).

28.Braun Bernd 80 Jahre Friedrich-Ebert-Stiftung – Eine Außensicht URL: <https://library.fes.de/pdf-files/fes/06121.pdf> (дата звернення: 14.01.2025).

- 29.Christian Mölling. Russische Gebietsansprüche: Warum die Ukraine nicht nachgeben kann URL: <https://dgap.org/de/forschung/publikationen/russische-gebietsansprueche-warum-die-ukraine-nicht-nachgeben-kann> (дата звернення: 14.01.2025).
- 30.Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik. Zeitenwende für Europas Sicherheitsordnung Entwicklungsoptionen in drei Skizzen. URL: <https://dgap.org/de/forschung/publikationen/zeitenwende-fuer-europas-sicherheitsordnung> (дата звернення: 14.01.2025).
- 31.DIW Berlin URL: https://www.diw.de/en/diw_01.c.598936.en/pages/about_us.html#c_diw_01.c.605273_de (дата звернення: 14.01.2025).
- 32.Eisermann Daniel: Außenpolitik und Strategiediskussion, Die Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik 1955–1972. Oldenbourg, München 1999. 200 s.
- 33.Frieden hängt von USA und Russland ab. Der Tagesspiegel. URL: <http://www.tagesspiegel.de/politik/waffenruhe-in-syrien-frieden-haengt-von-usa-und-russland-ab/14528354.html> (дата звернення: 14.01.2025).
- 34.Friedrich-Ebert-Stiftung. Четверта школа міжнародної аналітики URL: <https://ukraine.fes.de/e/chetverta-shkola-mizhnarodnoji-analitiki.html> (дата звернення: 14.01.2025).
- 35.Friedrich-Ebert-Stiftung. Фонд ім.Фрідріха Еберта в Україні. URL: <https://ukraine.fes.de/pro-nas/fond-im-fridrikha-eberta-v-ukrajini.html> (дата звернення: 14.01.2025).
- 36.Friedrich-Ebert-Stiftung. Syria Project. URL: <http://www.fes-syria.org/about/fes-syria-project/> (дата звернення: 14.01.2025).
- 37.Friedrich-Ebert-Stiftung Syrien. URL: <https://www.fes.de/referat-naher-mittlerer-osten-und-nordafrika/syrien> (дата звернення: 14.01.2025).
- 38.Friedrich Naumann Foundation. Про нас. URL: <https://www.freiheit.org/ukr/ukraine-and-belarus/focus/pro-nas> (дата звернення: 14.01.2025).

39. German Council on Foreign Relations URL: <https://dgap.org/en/about-us> (дата звернення: 14.01.2025).
40. Hanns-Seidel-Stiftung. Економіка України: пандемія Covid 19, нова економічна реальність, рекомендації. URL: http://hss.kiev.ua/files/Doslidshennja_HSS_Galasjuk_UA.pdf (дата звернення: 14.01.2025).
41. Kohl H. Ansprache beim Festakt am 28. Februar 1989 in der Konrad Adenauer-Stiftung. Beitrag der politischen Stiftungen zur Stärkung der Demokratie und des Friedens in der Welt: Eine Auswahl von Reden und Dokumentation. – Sankt-Augustin bei Bonn, 1997: Vervielfältigt. – S. 2–6.
42. Konrad Adenauer Stiftung. Вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України, міграційну політику ЄС та країн СхП. URL: [https://www.kas.de/uk/web/ukraine/veranstaltungen/detail/-/content/vpliv-migracijnih-procesiv-na-perebig-povoennogo-vidnovlenna-ukraini-migracijnu-politiku-es-ta-krajin](https://www.kas.de/uk/web/ukraine/veranstaltungen/detail/-/content/vpliv-migracijnih-procesiv-na-perebig-povoennogo-vidnovlenna-ukraini-migracijnu-politiku-es-ta-krajin-sxp) (дата звернення: 14.01.2025).
43. Konrad Adenauer Stiftung. Про нас. URL: <https://www.kas.de/uk/web/ukraine/pro-nas> (дата звернення: 14.01.2025).
44. Konrad Adenauer Stiftung Українські аналітичні центри для ефективної зовнішньої політики. URL: <https://www.kas.de/uk/web/ukraine/statische-inhalte-detail/-/content/analitichniy-portal> (дата звернення: 14.01.2025).
45. Krumm R. Europe's Security Governance and Transatlantic Relations The West, Russia and Europe's Security Order. Fridrich Ebert Stiftung, 2016. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/12905.pdf> (дата звернення: 14.01.2025).
46. Lammert: Afrika und Europa müssen Herausforderungen gemeinsam angehen. Konrad Adenauer Stiftung website. Available at: URL: <https://www.kas.de/de/pressemitteilungen/detail/-/content/lammert-afrika-und-europa-muessen-herausforderungen-gemeinsam-angehen> (дата звернення: 14.01.2025).

47. McGann, J. G. (2019) Global Go To Think Tank Index Report. Penn libraries, University of Pennsylvania. URL: https://repository.upenn.edu/think_tanks/17/ (дата звернення: 14.01.2025).
48. Moncayo, G. (2019) Wirtschaftliche Entwicklung in Subsahara-Afrika. Konrad Adenauer Stiftung website. URL: <https://www.kas.de/de/einzeltitel/-/content/wirtschaftliche-entwicklung-in-subsaharaafrika-1> (дата звернення: 14.01.2025).
49. New tendencies in bilateral cooperation – 18th Ukraine Breakfast Debate URL: <https://iep-berlin.de/en/projects/enlargement-neighbourhood-and-central-asia/gurn/bilateral-cooperation/> (дата звернення: 14.01.2025).
50. Policy advice in times of war – 25th Ukraine Breakfast Debate URL: <https://iep-berlin.de/en/projects/enlargement-neighbourhood-and-central-asia/gurn/policy-advice-war/> (дата звернення: 14.01.2025).
51. Rosa-Luxemburg-Stiftung: URL: <https://www.rosalux.de/en/foundation/about-us> (дата звернення: 14.01.2025).
52. Russia in the Middle East: EU & Israeli perspectives. Herzliya, 26—27 September 2016. Fridrich Ebert Stiftung. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/israel/13116.pdf> (дата звернення: 14.01.2025).
53. 6th German-Ukrainian Breakfast Debate URL: <https://iep-berlin.de/en/projects/enlargement-neighbourhood-and-central-asia/ua-transformation-lab/6th-german-ukrainian-breakfast-debate/> (дата звернення: 14.01.2025).
54. Stiftung Wissenschaft und Politik. Themen. URL: <https://www.swp-berlin.org/> (дата звернення: 14.01.2025).
55. Stone D. Think Tank Traditions: Policy Research and the Politics of Ideas. Manchester : Manchester University Press, 2004. – 286 p.
56. Stiftung Wissenschaft und Politik URL: <https://www.linkedin.com/company/swp-berlin> (дата звернення: 14.01.2025).
57. Subsahara – Afrika. Konrad Adenauer Stiftung website. URL: <https://www.kas.de/de/web/europaeische-und-internationale-zusammenarbeit/afrika> (дата звернення: 14.01.2025).

- 58.Suzuki T. A Japanese Think Tank: Exploring Alternative Models. URL: <http://www.japantimes.co.jp/news/2014/01/10/national/japan-urged-to-embrace-u-s-style-think-tanks/> (дата звернення: 14.01.2025).
- 59.Susan Stewart. Eine robustere Russlandpolitik für die EU URL: https://www.swp-berlin.org/publications/products/aktuell/2020A96_eu_russlandpolitik.pdf (дата звернення: 14.01.2025).
- 60.Thunert M. Think Tanks in Deutschland – Berater der Politik? Aus Politik und Zeitgeschichte, Beilage zur Wochenzeitung URL: <http://www.bpb.de/apuz/27231/think-tanks-in-deutschland-berater-der-politik?p=all>. (дата звернення: 14.01.2025).
- 61.Valter Pomar. The Left in Government: Analysis of Latin American Country Reports // The Left in Government Latin America and Europe Compared. Documentation of the 2nd Conference. June 2010 / ed. Birgit Daiber. S. 73–97. URL: https://www.rosalux.eu/fileadmin/user_upload/upsurge-in-latin-america-2011.pdf (дата звернення: 14.01.2025).
- 62.Wieland C. Between Democratic Hope and Centrifugal Fears. Syria's Unexpected Open-ended Intifada. Friedrich Ebert Stiftung. 2011. URL: http://library.fes.de/pdf-files/ipg/2011-4/07_a_wieland_eng.pdf (дата звернення: 14.01.2025).
- 63.Zeitara W. Think Tanks na przykładzie USA i Polski. Lublin : UMCS Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2010. – 146 с.
- 64.Zunker Albrecht Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP) Entwicklungsgeschichte einer Institution politikbezogener Forschung Berlin (Berliner Wissenschaftsverlag) 2007, 373 S.